

EUGEN CHIRILĂ
AUREL SOCOLAN

TEZAURE ȘI
DESCOPERIRI MONETARE
DIN COLECȚIA MUZEULUI
JUDEȚEAN MARAMUREȘ

BAIA MARE
1971

MUZEUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ
<https://biblioteca-digitala.ro>

MUZEUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ

EUGEN CHIRILĂ

AUREL SOCOLAN

**TEZAURE ȘI DESCOPERIRI
MONETARE
DIN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN
MARAMUREȘ**

BAIA MARE 1971

•

Coperta :
IOAN LUKATSOVITS

CUVÎNT ÎNAINTE

Lucrările unite sub titlul general „Tezaure și descoperiri monetare din colecția Muzeului Județean Maramureș” pun în circulație, din punct de vedere științific, un bogat și valoros material numismatic aflat, în cea mai mare parte, în Muzeul Baia Mare. Studiul acestui material, care se înșiră din sec. III î.e.n. pînă în sec. XVII al erei noastre, reprezintă contribuția pe care numismatica o aduce la cunoașterea trecutului nostru, cercetînd aspecte ale vieții economice așa cum se reflectă ele în circulația monetară și în economia monetară.

Lucrările amintite continuă de asemenea o veche și rodnică colaborare dintre Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj și Muzeul județean Maramureș.

Autorii aduc și cu această ocazie mulțumiri acad. prof. C. Daicoviciu și tovarășului Gh. Blaj, prim-secretar al Comitetului județean Maramureș al P.C.R., pentru sprijinul moral și material acordat la editarea acestui volum, care nu e numai o publicație științifică, ci și un modest omagiu închinat aniversării unei jumătăți de veac de existență a partidului nostru.

AUTORII

S U M A R

Cuvint înainte --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	3
Sumar --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	4
Inhalt --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	5
Abreviațiuni --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	7-8
E. Chirilă -- A. Socolan, Tezaurul monetar de la Berchez, sec. XV -- XVII --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	9-13
E. Chirilă -- A. Socolan, Un tezaur monetar de la Baia Mare, sec. XVI -- XVII --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	14-20
E. Chirilă -- A. Socolan, Tezaurul monetar de la Vad, sec. XV -- XVII --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	21-43
E. Chirilă -- A. Socolan, Tezaurul monetar de la Arduzel, sec. XVII --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	44-59
E. Chirilă -- A. Socolan, Piese de aur din colecția Muzeului județean Maramureș, sec. XIV -- XVII --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	60-65
E. Chirilă -- A. Socolan, Descoperiri monetare antice, bizantine și feudale în Transilvania --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	66-71
E. Chirilă -- A. Socolan, O imitație după un solidus de la Theodosius II descoperită în Maramureș --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	72-74
Lista ilustrațiilor --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	75

MÜNZHORTE UND MÜNZFUNDE AUS DER SAMMLUNG DES BE-
ZIRKSMUSEUMS VON MARAMUREŞ

I N H A L T

Vorwort	3
Inhalt	5
Abkürzungen	7—8
E. Chirilă — A. Socolan, Der Münzhort von Berchez, 15.—17. Jh.	9—13
E. Chirilă — A. Socolan, Ein Münzhort von Baia Mare, 16.—17. Jh.	14—20
E. Chirilă — A. Socolan, Der Münzhort von Vad, 15.—17. Jh.	21—43
E. Chirilă — A. Socolan, Der Münzhort von Arduzel, 17. Jh.	44—59
E. Chirilă — A. Socolan, Goldmünzen aus der Sammlung des Bezirksmuseums von Maramureş, 14.—17. Jh.	60—65
E. Chirilă — A. Socolan, Antike, byzantinische und neuzeitliche Münzfunde aus Siebenbürgen	66—71
E. Chirilă — A. Socolan, Die Nachahmung eines Solidus von Theodosius II, aus Maramureş	72—74
Abbildungen	76

ABREVIATIUNI — ABKÜRZUNGEN

- SELTMAN = Ch. Seltman, *Greek coins*, London 1960.
- PINK = K. Pink, *Die Münzprägung der Ostkelten u. ihrer Nachbarn*, in *Dissertationes Pannonicae*, series II, fasc. 15, Budapesta, 1939.
- PICK = B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, vol. I/1, Berlin, 1898.
- BERNHARDT = M. Bernhardt, *Handbuch Zur Münzkunde der Römischen Kaiserzeit*, Halle a. Saale, 1926.
- R = A. Resch, *Siebenbürgische Münzen und Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart*, Sibiu, 1901
- H—C = *Catalogue de la collection des Monnaies et Medailles Polonaises du comte Emeric Hutten-Czapski*, vol. I—II, St. Petersburg—Paris, 1871-1872 ; vol. III, St. Petersburg—Cracovia, 1880; vol. IV, Cracovia, 1891.
- G = M. Gumowski, *Handbuch, der polnischen Numismatik*, Graz, 1960.
- SCHOENVISNER = St. Schoenvisner, *Notitiae Hungaricae Rei Numariae ab origine ad praesens tempus*, Budapesta, 1801.
- CNH = L. Rethy, *Corpus nummorum Hungariae*, vol. II, Budapesta, 1907.
- W = J. Weszerle, *Hátrahagyott érmészeti táblái* (Planse numismatice postume), vol. I, Budapesta, 1911.
- U = E. Unger, *Magyar Éremhátározó (Determinator de monede unguurești)*, Budapesta, 1958-1964.
- J = G. Jeszenszky, *II. Lajos dénárjai* (Denarii lui Ludovic II.) in *Numk*, XXVI—XXVII, 1928-1929, p. 127-143.
- SCHRÖTTER = F. Schrötter *Wörterbuch der Münzkunde*, Berlin—Leipzig, 1930.
- ERKLAERUNG = F. Schlickeysen — R. Pallmann — H. Droysen, *Erklärung der Abkuerzungen auf Muenzen der Neuren Zeit, des Mittelalters und des Alterthums*, Berlin, 1882.

CEJNEK = J. Cejnek, *Österreichische, Ungarische, Böhmisches und Schlesische Münzprägungen, v. 1519-1705. Wien. 1936.*

ACTAMN = Acta Musei Napocensis — Cluj.

STUDB = Muzeul Brukenthal. Studii și comunicări, Arheologie și Istorie — Sibiu.

ZFN = Zeitschrift für Numismatik.

Numk = Numizmatikai Közlöny.

g = greutate în grame (= Das Gewicht in Gramm).

d = diametrul în milimetri (= Durchmesser in Millimetern).

TEZARUL MONETAR DE LA BERCHEZ,

sec. XV—XVII

(Cu pl. II)

Tezaurul monetar pe care-l prezentăm în lucrarea de față a fost descoperit în anul 1958 în satul Berchez (com. Remetea Chioarului, jud. Maramureș). Cele 95 de monede de argint care constituie tezaurul erau depozitate într-un vas de lut care a fost sfărâmat și din care nu s-a recuperat nici un fragment. Monedele tezaurului — păstrat în Muzeul din Baia Mare — au fost emise în Transilvania, Polonia, Lituania și la Swidnica. Lista lor este următoarea¹:

I. TRANSILVANIA

Sigismund Băthory (1581-1602)

1. Piesă de trei groși, 1597. R, 236.

Șt. Bocskay (1604-1606).

2. Piesă de trei groși 1607. Ct. R, 104, dar pe avers după fiecare cuvânt, cu excepția cuvintelor D(ei) G (ratia), cîte două puncte.

G. Băthory (1608-1613)

- 3.—4. Piese de trei groși, 1608. R, 12.
5. Piesă de trei groși, 1609. R, 46.
6. Piesă de trei groși, 1609. R, 53.

II. POLONIA

Vladislav Iagello (1386-1434)

7. Jumătate de groș, f.a. (1399-1413). H. C. I. 159.
8. Jumătate de groș, f.a. (1400 sau 1406). Gumowski, p. 101, nr. 416.

1. Vezi lista abreviațiilor.

Vezi și p. 192. Pe avers sub coroană, sigla P.

Cazimir Iagello (1447-1492)

9.—14. Jumătăți de groș, f.a. (1479-1492). H-C, I, 176.

Ioan Albert (1492-1501)

15.—39. Jumătăți de groș, f.a. 1492-1499). H-C, I, 194.

40.—42. Jumătăți de groș, f.a. (1492-1499). H-C, I, 195.

43. Jumătate de groș, f.a (1499-1501). H-C, I, 196.

Alexandru (1501-1505)

44.—63. Jumătăți de groș, f.a. (1501-1505). H-C, I, 201.

64.—67. Jumătăți de groș, f.a. (1501-1505). H-C, I, 202.

Sigismund I (1506-1548)

68.—69. Jumătăți de groș, 1507. H-C, I, 219.

70. Groș, 1528. H-C, I, 286.

71. Groș, 1528. H-C, I, 290.

III. LITUANIA

Alexandru (1492-1505)

72. Jumătate de groș, f. a. (1492-1505) H-C, I, 198.

Sigismund III (1587-1632)

73. Piesă de trei groși, 1595. H-C, I, 962.

IV. SWIDNICA

Ludovic II (1516-1526).

74.—75. Jumătăți de groș, 1520. H-C, I, 206.

76. Jumătate de groș, 1521. H-C, I, 207.

77.—78. Jumătăți de groș, 1524. H-C, I, 210.

79. Jumătate de groș, 1524. Cf. H-C, I, 210, dar cifra 4 din dată gravată de două ori.

80.—83. Jumătăți de groș, 1525. H-C, I, 211.

84.—85. Jumătăți de groș, 1526. H-C, I, 212.

86.—91. Jumătăți de groș, 1526. H-C, I, 214.

92.—95. Jumătăți de groș, 1526. H-C, I, 215.

Monedele tezaurului se repartizează deci astfel :

Transilvania	6 piese (de trei groși)
Polonia	65 piese (63 jumătăți de groș, 2 groși)
Lituania	2 piese (o jumătate de groș, o piesă de trei groși)
Swidnica	22 piese (jumătăți de groș)
Total :	95 piese

Monedele transilvane din tezaur sînt exclusiv piese de trei groși de la sfîrșitul secolului XVI și începutul secolului XVII².

2) În legătură cu piesele transilvane de trei groși vezi articolul referitor la tezaurul de la Baia Mare, în volumul de față.

Monedele poloneze din tezaur se înşiruie între începutul secolului XV și 1528. E adevărat că piesa nr. 7 se datează între 1399-1413, dar noi am considerat că are mai mari șanse să fie emisă în secolul XV decât în secolul precedent. Piesa nr. 7 poartă pe avers sigla F și o cruce patriarhală care reprezintă inițiala și semnul maestrului monetar cracovian Niklas Follisfessil³. Piesa nr. 8 poartă sigla P, care reprezintă inițiala prenumelui Peter. Trei din monetarii cracovieni poartă acest prenume: Peter Bork la 1393, Peter Golcz la 1400 și Peter Gallicus la 1406⁴. Întrucât piesa nr. 8, ca și piesa nr. 7, face parte din seria de jumătăți de groș emiși între 1399-1413⁵, sigla P poate fi pusă în legătură numai cu ultimii doi dintre cei trei monetari amintiți, ceea ce o datează la 1400 sau 1406. Piesele nr. 9—14 se datează între 1479-1492 pentru că ele poartă un trandafir, semnul vesticului P. Kurozwencki, care deține această slujbă între 1479-1499⁶, deci, în parte, și sub domnia lui Ioan Albert. Piesele emise de Ioan Albert, nr. 15—43, se împart în două grupe. Prima grupă, nr. 15—42, poartă semnul lui P. Kurozwencki și se datează între 1492-1499. Grupa a doua, nr. 43, poartă semnul vesticului St. Szydłowiecki și se datează între 1499-1501⁷. Piesele nr. 44—67 se datează în cadrul domniei lui Alexandru, deci între 1501-1505. Piesele de la Sigismund I se împart și ele în două grupe: jumătăți de groș, nr. 68—69, a căror emisiune încetează în 1511⁸ și groși, nr. 70-71, a căror emisie începe în 1528, pe baza hotărârii dietei din Petrikau, din 1516⁹.

Piesele lituane, nr. 72—73, sînt emise la monetăria din Vilna, azi Vilnius.

Piesele nr. 74—95 sînt emise de Ludovic II, regele Ungariei, la Swidnica. Aceste piese emise în cantități enorme au provocat grave conflicte și tulburări economice iar emiterea lor se înscrie între marile speculații, monetare ale timpului¹⁰.

Tabelul cu distribuția monedelor tezaurului pe ani și țări, pe care-l dăm la sfîrșitul articolului, arată că tezaurul a fost acumulat la începutul secolului XVII. Tezaurul prezintă de altfel, în linii mari, compoziția specifică tezaurelor transilvane acumulate la sfîrșitul secolului XVI sau începutul secolului XVII¹¹.

Cele mai recente monede ale tezaurului, două piese de trei groși de la G. Batori, se datează în 1609, ceea ce ne îndeamnă să credem că

3) Gumowski, p. 188.

4) Id., p. 192.

5) Id., p. 27—28.

6) Id., p. 29—30.

7) Id., p. 30.

8) Id., p. 34—104.

9) Id., p. 34.

10) În legătură cu monetăria de la Swidnica vezi F. Friedensburg, *Schlesiens Geschichte in Mittelalter*, voi. II, Breslau, 1888, p. 252-262; Id., *Münzkunde und Geldgeschichte der Einzelstaaten des Mittelalters und der Neuere Zeit*, Muenchen-Berlin, 1926, p. 82; Gumowski, p. 31.

11) În legătură cu circulația monetară în Transilvania în această vreme vezi E. Chirilă — Șt. Dănilă, *Tezaurul monetar de la Sieu, sec. XIV—XVII, în Apulum*, VII/1, 1968, p. 522—524.

tezaurul a fost îngropat la sfârșitul anului 1609 sau începutul anului 1610, probabil în legătură cu tulburările provocate de complotul nobililor ardeleni împotriva lui G. Batori. Tezaurul de la Baia Mare publicat în volumul de față se încheie la fel cu piese din 1609 și pare a fi fost îngropat în același timp cu cel de la Berchez și din aceleași cauze.

E. CHIRILĂ — A. SOCOLAN

În legătură cu distribuția cronologică a pieselor vezi și următoarele tezaure acumulate la sfârșitul secolului XVI sau începutul secolului XVII publicate în anii din urmă: 1. E. Chirilă — Z. Milea. *Tezaurul de monede feudale de la Moldovenești, sec. XVI—XVII*, în *Mz. Brukenthal. Studii și comunicări. Arheologie și istorie*, 12, 1965, p. 245—266, ale cărui piese se înșiruie între 1521—1600; 2. E. Chirilă. *Tezaurul feudal de la Iclozci, sec. XVI; idem*, p. 277—280, cu piese emise între 1501/1506—1579; 3. E. Chirilă — Z. Milea. *Tezaurul de monede feudale de la Borzești, sec. XIV—XVII*, în *Apulum*, V, 1964, p. 407—416, cu piese emise între 1479/1492—1600; 4. E. Chirilă — St. Dănilă. *Tezaurul de monede feudale de la Visuia, sec. XV—XVI*, în *Apulum*, V, 1964, p. 625—630, cu piese emise între 1447—1599; 5. E. Chirilă — St. Dănilă. *Tezaurul monetar de la Șieu, sec. XIV—XVII* (vezi mai sus), cu prima etapă de acumulare încheiată la 1601; 6. E. Chirilă — V. Lucăcel. *Tezaurul feudal de la Râstolțul Mare*, în *Anuarul Institutului de Istorie*, Cluj, IX, 1966, pp. 211—223, cu emise între 1527—1554; 7. E. Chirilă — I. Nemeti. *Tezaurul monetar de la Hotoan, sec. XV—XVI* în *Tezaure monetare din județul Satu Mare, Satu Mare*, 1966, p. 61—79, cu piese emise între 1466—1590; 8. E. Chirilă — O. Bandula. *Tezaurul monetar de la Baia Mare*, Baia Mare, 1966, cu piese de aur emise între 1438—1613; 9. E. Chirilă — St. Dănilă. *Tezaurul monetar de la Postmuș*, sec. XVI, cu piese emise între 1501—1505—1598; 10. E. Chirilă — N. Șteiu. *Tezaurul monetar de la Cetatea Veche, sec. XV—XVI*, cu piese emise între 1471/1516—1598; ambele tezaure în *Tezaure monetare din nordul Transilvaniei, sec. XVI—XVIII*; 11. E. Chirilă — A. Socolan. *Un tezaur monetar de la Baia Mare, sec. XVI—XVII*, în volumul de față cu piese emise între 1580—1609; 12. *Id.*, *Tezaurul monetar de la Vad, sec. XV—XVII*, în volumul de față, cu piese emise între 1492/99—1611; 13. E. Chirilă — Gh. Lăzin. *Tezaurul monetar de la Hațeg, sec. XV—XVI*, în *Apulum*, VIII, 1970, p. 815—822, cu piese emise între 1492/99—1596; 14. E. Chirilă — V. Pepelea. *Tezaurul monetar de la Lunca Tirnavei, sec. XV—XVI*, în *Apulum*, VIII, 1970, p. 823—827, cu piese emise între 1492/99—1591. De asemeni E. Chirilă — D. Ignat. *Tezaurul feudal de la Gurba, sec. XV—XVII*, Oradea, 1967, o cărui primă etapă de acumulare se încheie nu mai târziu de 1605.

Anul	Transilvania	Polonia		Lituania		Swidnica
	Trei groși	1/2 groș	Groș	1/2 groș	Trei groși	1/2 groș
1399—1413		1				
1400—1406		1				
1479—1492		6				
1492—1499		28				
1492—1505				1		
1499—1501		1				
1501—1505		24				
1507—		2				
1520						2
1521						1
1524						3
1525						4
1526						12
1528			2			
1595					1	
1597	1					
1607	1					
1608	2					
1609	2					

DER MÜNZHORT VON BERCHEZ, 15_17 JH.

(Mit. Taf. II)

(Zusammenfassung)

Gegenstand vorliegenden Artikels ist ein Münzhort, der 1958 im Dorf Berchez, Bez. Maramureş, gefunden wurde. Er besteht aus 95. in einem Tongefäss verwahrten Silbermünzen. Das Gefäss wurde zertrümmert. Die Hortmünzen, die im Museum von Baia Mare aufbewahrt werden, sind in Transsilvanien, Polen, Litauen und in Suwidnica geprägt. Die Verfasser geben eine vollständige Liste der Münzen, besprechen kurz die Bedingungen bezüglich ihrer Prägung und erklären die Münzzeichen der Stücke Nr. 7 und 8. Eine Tabelle mit der Einteilung der Münzen nach Jahren und Ländern zeigt, dass der Hort zu Beginn des 17. Jhs. gesammelt worden war. Er wurde — ebenso wie der kleine (in diesem Band veröffentlichte) Silbermünzenhort von Baia Mare — Ende 1609 oder Anfang 1610 wegen der durch das Adelskomplott gegen G. Báthory hervorgerufenen Unruhen vergraben.

UN TEZAU MONETAR DE LA BAIJA MARE,

sec. XVI—XVII

(Cu pl. III)

Tezaurul monetar pe care-l prezentăm în cele ce urmează a fost descoperit în 1959 în orașul Baia Mare, cu ocazia unor lucrări edilitare pe strada Crișan. Cele 105 piese de argint ale tezaurului, toate piese de trei groși, erau depozitate într-un vas de lut care a fost distrus cu totul de către descoperitori și din care nu s-a recuperat nici un fragment. Tezaurul se păstrează în Muzeul județean Baia Mare.

Monetele tezaurului au fost emise în Transilvania, în Polonia, în Lituania și la Riga. Lista lor este următoarea¹:

I. TRANSILVANIA

Ștefan Bocskay (1604—1606)

1. 1605. Cf. R, 25, dar pe revers, după primul cuvânt două puncte, după al treilea cuvânt un punct iar cuvântul HVNGAR încadrat de câte un punct. Data încadrată de câte două puncte.
- 2—4. 1606. R, 65.
5. 1606. R, 87.
6. 1606. R, 88.
- 7—16. 1607. R, 104.
- 17—18. 1607. Cf. R, 104, dar ET:SI:
- 19—20. 1607. Cf. R, 104, dar pe avers după ultimele trei cuvinte câte două puncte.
21. 1607. Cf. R, 104, dar pe revers în stînga cifrei III patru puncte.
- 22—36. 1607. R, 105.

1. Vezi lista abreviațiilor.

G. Báthory (1608—1613)

- 37. 1608. R, 6
- 38. 1608. R, 12.
- 39—43. 1609. R, 38.
- 44—47. 1609. R, 45.
- 48.—50. 1609. R, 50.

II. POLONIA**Șt. Báthory (1576-1586)**

- 51. 1580. Cf. H-C, IV, 7184, dar pe avers POL.
- 52. 1581. H-C, I, 658.
- 53. 1584. H-C, I, 715.
- 54. 1585. H-C, I, 734.

Sigismund III (1587-1632)

- 55. 1589. H-C, I, 805.
- 56. 1591. Cf. H-C, I, 835, dar pe revers ARG T/RIP. REG. PO./LONIAE (Grupul AE în ligiatură). Fals ?
- 57. 1591. H-C, I, 837.
- 58. 1593. H-C, I, 884.
- 59. 1594. Cf. H-C, I, 905, dar pe revers, sub cele două căngi o cruciuliță.
- 60—61. 1594 H-C, I, 922.
- 62. 1595. H-C, 937.
- 63. 1595. H-C, I, 952.
- 64. 1595. H-C, I, 953.
- 65. 1595. Cf. H-C, II, 5038, dar pe avers L.
- 66. 1596. H-C, I, 973.
- 67. 1594-1596. H-C, I, 1669. G, p. 128, nr. 141. Prezența pe monetă a semnului maestrului monetar Andreas Lauffert, care a lucrat la Wschowa între 1594-1596, datează moneta între acești ani.
- 68. 1597. H-C, I, 1013.
- 69—70. 1597. H-C, I, 1014.
- 71. 1597. Cf. H-C, I, 1021, dar pe revers POLONI.
- 72. 1597. Cf. H-C, I, 1021, dar pe revers ARG.
- 73—74. 1597. H-C, I, 1047.
- 75—76. 1598. H-C, I, 1097.
- 77—78. 1598. H-C, I, 1068.
- 79. 1598. H-C, I, 1083.
- 80. 1599. H-C, I, 1119.
- 81. 1599. H-C, I, 1120.
- 82. 1599.. Cf. H-C, I, 1069, dar cu data -99.
- 83. 1600. H-C, I, 1139.

- 84—85. Falsuri monetare, pare-se, după piese emise la 1600.
 86. 1601. H-C, I, 1173.
 87. 1601. H-C, I, 1178
 88. 1601. H-C, I, 1179
 89. 1601. H-C, I, 1180.
 90. 1605. H-C, I, 1206.
 91. 1606 (Pe piesă e gravat greșit 1660) H-C, I, 1213.

III. LITUANIA

Ștefan Báthory (1576-1586)

92. 1580. H-C, II, 4980.

Sigismund III (1587-1632)

93. 1593. H-C, I, 894.

- 94—95. 1594. H-C, I, 962.

IV. RIGA

Sigismund III (1587-1632)

- 96—97. 1590. H-C, I, 831.

98. 1591. H-C, I, 853.

99. 1594. H-C, I, 931.

100. 1594. H-C, I, 932.

101. 1595. H-C, III, 5736.

102. 1596. H-C, I, 1009.

- 103—105. 1598. H-C, I, 1107.

Piese tezaurului se repartizează deci astfel :

Transilvania	50 piese
Polonia	41 piese
Lituania	4 piese
Riga	10 piese
Total	105 piese

După cum s-a mai spus, toate monetele tezaurului sînt piese de trei groși, bătute după sistemul monetar polonez. Asemenea piese se emit în Transilvania începînd din 1594²⁾, probabil sub influență poloneză, și continuă, mai mult sau mai puțin regulat, pînă la 1598³⁾. La începutul se-

²⁾ Resch, p. 39, nr. 184.

³⁾ Id., p. 46, nr. 252-253.

colului XVII, de la 1605, Bocskay și mai târziu Bathori emit masiv piese de trei groși, tot după sistemul monetar polonez, pentru a scoate din circulație moneda mărunță de argint venită dinafara Transilvaniei, în special din Polonia. Încercarea lor n-a avut însă succes⁴. Monetele poloneze se încadrează în cea mai mare parte în epoca dintre 1587-1608, în care piesele de trei groși reprezintă emisiunile predominante⁵.

Pieseile poloneze din tezaur emise pînă la 1590 poartă inițialele și armele marelui vistiernic Ioan Dulski (I-D; o sabie încadrată de două semilune)⁶ iar cele de după această dată poartă inițialele și armele marelui vistiernic Ian Firlej (I-F; un leu)⁷.

Pieseile poloneze din tezaur sînt emise în următoarele ateliere monetare :

Olkusz: piesele nr. 51-54. 57, 65-66, 68-72, 77-78, 82.

Poznan (Posen): piesele nr. 55-56, 58-59, 62, 75-76, 87.

Wschowa (Fraustadt) : piesele nr. 67, 79, 80, 83-84.

Bydgoszcz (Bromberg): piesele nr. 63-64, 73-74, 81.

Marlburg (Marienburg): piesele nr. 60-61.

Cracovia (Krakow) : piesele nr. 88-91.

Tabelul I de la sfîrșitul articolului prezintă repartiția pe ani în cadrul acestor ateliere. Din acest punct de vedere ne gîndim că ar fi interesant de urmărit răspîndirea și frecvența monetelor din diferitele ateliere poloneze în tezaurele din Transilvania. În acest sens tabelul conține un modest început⁸.

După 1601 rămîne în funcție numai monetăria din Cracovia⁹, ceea ce explică de ce, după această dată, toate piesele poloneze din tezaur provin numai din această monetărie.

Pe monetele poloneze din tezaur apar următoarele inițiale ale orașelor sau inițiale și semne ale meșterilor monetari și ale arendașilor monetăriei¹⁰ :

P = Posen, pe piesele nr. 75-76, 87.

F = Fraustadt, pe piesele nr. 79-80, 83-84.

B = Bromberg, pe piesa nr. 81.

K = Krakow, pe piesele nr. 88-90.

G-H = monetar necunoscut, poate Georg Hose (?), monetar la Olkusz. Piesa nr. 53.

N-H = Nikolaus Hevel sau Hevelius, monetar la Olkusz. Piesa nr. 54.

Trandafir-semn geometric în formă de pătrat cu două triunghiuri.

Este semnul arendașului Hermann Rüdiger și al maestrului monetar Andreas Lauffert. Piesa nr. 67.

⁴) L. Huszár, *Bethlen Gabor Pénzei* (Monedele lui G. Bethlen), Cluj, 1945, p. 16.

⁵) G. p. 44.

⁶) Id., p. 44, 190, 194.

⁷) Id., p. 44, 190, 194.

⁸) E. Chirilă — Z. Milea, *Tezaurul de monede feudale de la Moldovenești, sec. XVI-XVII*, în *Mz. Brukenthal. Studii și comunicări. Arheologie și istorie*, 12, 1965, p. 245-264.

⁹) În legătură cu istoricul monetărilor vezi G. p. 41, 46-49.

¹⁰) În legătură cu inițialele și semnele monetărilor vezi G. p. 41, 47-49, 187-197.

Trandafir, H-R și S-C și o cruce stilizată pe un postament. Sînt semnele și inițialele lui Hermann Rüdiger și Stanislav Cikowski. Piesele nr. 73-74.

S-C și crucea ca mai sus = inițialele și semnul lui Stanislav Cikowski. Piesele nr. 63-64.

Două cîngi de monetar încrucișate = Semnul maestrului monetar Theodor Busch. Piesele nr. 58-59.

V-I încadrînd două cîngi încrucișate. Sînt inițialele și semnul lui Valentin Jahns. Piesa nr. 62.

Inel cu piatră-triunghi isoscel. Sînt semnele arendașilor monetăriei din Marlborg, Kaspar Goebel și Gratiano Gonzalo. Piesele nr. 60-61.

Monetele lituane sînt emise la Vilna. Piesele nr. 93-95 poartă armele lui Demetrius Chalecki, vistiernicul Lituaniei: o săgeată pe un postament în formă de W¹¹.

Piesele din Riga sînt emise înainte de ocupația suedeză. Crinul stilizat care apare pe piesele din tezaurul de la Baia Mare, reprezintă semnul monetarului Heinrich Wulf¹².

Tabelul II cu repartitia monetelor pe țări și ani arată că tezaurul a fost acumulat între 1606-1609 sau, mai probabil, între 1607-1609. Într-adevăr moneda transilvană din tezaur, care dă datele cele mai concludente referitoare la datarea acumulării lui, se eșalonează între 1605-1609, avînd cota cea mai mare din 1607. Monetele poloneze din tezaur, din secolul XVI, nu reprezintă decît moneda de argint din afara Transilvaniei care circulă în principat la începutul secolului XVII și nu e concludentă pentru datarea tezaurului. Repartitia pieselor poloneze din secolul XVI se încadrează însă în schema generală de circulație a monetei poloneze de la sfîrșitul acestui secol¹³ și începutul secolului XVII. De aceea nu este exclus ca piesele tezaurului să fi fost acumulate într-o singură tranzacție care a avut loc în 1609, fapt pentru care pledează și cota destul de mare de monete transilvane din acest ultim an. Trebuie avut în vedere și faptul că monetele poloneze au nevoie de timp pentru a ajunge de la monetăria unde au fost emise pînă la cel care le teaurizează în Transilvania. În acest sens relevăm faptul că într-un tezaur cu ultima monetă transilvană din 1609, ultima monetă poloneză se datează în 1606. Aceasta pare a confirma unele date după care monetele emise în afara Transilvaniei, în Polonia sau în alte țări, au nevoie de cîțiva ani pentru a ajunge în cantitate maximă în acest principat¹⁴.

¹¹) Id., p. 194.

¹²) Id., p. 51

¹³) În legătură cu circulația monetară în Transilvania la sfîrșitul secolului XVI și începutul secolului XVII, vezi E. Chirilă - St. Dănilă, *Tezaurul monetar de la Sîciu, sec. XIV-XVII*, în *Apulum*, VII, 1968, p. 522-524.

¹⁴) Vezi în această ordine de idei E. Chirilă - O. Bandula, *Tezaurul monetar de la Baia Mare*, Baia Mare, 1966, p. 46; E. Chirilă - N. Lupu, *Tezaurul feudal de la Sadu*, în *Mz. Brukenthal*, ... 12, 1965, p. 138; E. Chirilă - V. Lucăcel, *Tezaurul feudal de la Aghires*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Serieș Historia, Fasc. 2, 1965, p. 50-51.

După cum se știe, o piesă de trei groși valora nouă denari¹⁵. Cele 105 piese de trei groși din tezaur reprezintă deci 945 denari, o sumă relativ modestă¹⁶.

După cum s-a mai spus, cele mai recente monete din tezaur sînt cele 12 piese transilvane din 1609. Ele precizează data îngropării tezaurului care a avut loc în 1609, poate spre sfîrșitul anului, sau la începutul anului 1610. E de presupus că dacă tezaurul ar fi fost îngropat mai tîrziu ar fi trebuit să cuprindă și piese din 1610. Faptul că piesele din 1609 sînt mai bine păstrate pledează și el pentru o îngropare la data propusă de noi. Fixarea datei îngropării tezaurului este de natură să dea indicații în legătură cu motivele care au determinat-o. Modesta valoare a tezaurului, 945 denari, n-ar putea constitui un motiv în sine¹⁷ pentru îngroparea lui, deși situația personală a posesorului, deci motive personale pe care nu le putem aprecia, l-ar fi putut determina la aceasta. Totuși data îngropării, sfîrșitul anului 1609 sau începutul anului 1610, pare a fi fost determinată de tulburările din Transilvania legate de complotul urzit de nobilimea transilvană împotriva lui G. Bathory, complot pe care principele îl înăbușe cu obișnuita-i cruzime în martie 1610¹⁸. Micul tezaur de la Berchez¹⁹ se termină tot cu o monetă din 1609, ceea ce este un argument în favoarea acestei afirmații.

EUGEN CHIRILĂ — AUREL SOCOLAN

TABELUL I

Anul	Olkusz	Posen	Fraustadt	Bromberg	Krakow	Marlborg
1580	1					
1581	1					
1584	1					
1585	1					
1589		1				
1591	1	1				
1593		1				
1594		1				2
1595	1	1		2		
1596	1		1			
1597	5			2		
1598	2	2	1			
1599	1		1	1		
1600			1			
1601		1	1		2	
1605					1	
1606					1	

¹⁵) L. Huszár. *Az erdélyi pénzverés története* (Istoria monetăriei transilvănene), p. 13. în *A történeti Erdély* (Transilvania istorică). Budapesta. 1936.

¹⁶) În legătură cu puterea de cumpărare a acestei sume vezi S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*. București. 1958. p. 358—360, 362—363.

¹⁷) Așa poate fi cazul la tezaurul de la Baia Mare și la cel de la Buzd, care reprezintă respectiv 205.200 și 31.597 denari. Vezi *Tezaurul de la Baia Mare*, p. 47—49 și E. Chirilă — Th. Năgler. *Tezaurul monetar de la Buzd, sec. XVI—XVII*, în *Mz. Bruckenthal*, 14, 1968.

¹⁸) *Istoria României*, vol. III. București, 1964, p. 147.

¹⁹) E. Chirilă — A. Socolan. *Tezaurul monetar de la Berchez, sec. XV—XVII*, în volumul de față.

Anul	Transilvania	Polonia	Lituania	Riga
1580		1	1	
1581		1		
1584		1		
1585		1		
1589		1		
1590				2
1591		2		1
1593		1	1	
1594	•	3	2	2
1595		4		1
1596		2		
1597		7		1
1598		5		3
1599		3		
1600		3		
1601		4		
1605	1	1		
1606	5	1		
1607	30			
1608	2			
1609	12			
Total :	50	41	4	10

EIN MÜNZHORT VON BAIJA MARE, 16—17 JH.

(HIERZU TAF. III)

(Zusammenfassung)

Der in Rede stehende Hort wurde 1959 in der Stadt Baia Mare entdeckt und setzt sich aus 105 silbernen, in Transsilvanien, Polen, Litauen und Riga geprägten Dreiergroschen zusammen. Das Gefäß, in dem sie gefunden wurden, ist zerbrochen. Die Münzen werden im Museum von Baia Mare aufbewahrt. Die Verfasser geben eine vollständige Münzliste, streifen die Umstände der Ausgabe der Münzen und fassen in einer Tabelle die polnischen Hortmünzen nach Jahren und Werkstätten zusammen. Es werden auch die verschiedenen Buchstaben und Münzzeichen der polnischen Prägungen kurz besprochen. Eine Tabelle mit der Anordnung aller Hortmünzen nach Jahren und Ländern zeigt, dass die Hortung zwischen 1607 und 1609 erfolgte. Der Wert des Hortes beträgt 945 Denar. In diesem Zusammenhang verweisen die Verfasser auf die Preisliste vom Anfang des 17. Jhs. (siehe Anm. 16). Der Hort wurde Ende 1609 oder Anfang 1610 vergraben, gewiss im Zusammenhang mit den Unruhen, die durch das Adelskomplott gegen G. Báthory und seine darauffolgende Niederschlagung durch den Fürsten hervorgerufen waren.

TEZAUURUL MONETAR DE LA VAD,

sec. XV—XVII

(Cu pl. I, II a. IV—VI)

Tezaurul monetar pe care-l prezentăm în cele ce urmează a fost descoperit în 1966 în cariera de piatră de lingă comuna Vad, jud. Maramureș și se compune din 739 piese de argint depozitate într-o cană masivă de cositor.

Cană are înălțimea de 25 cm (respectiv 27,5 cm pină la partea de sus a șarnierei), diametrul soclului 11,5 cm, iar diametrul gurii 8,5 cm. Corpul ei este decorat cu cinci brîuri formate din benzi incizate și în relief. Toarta prezintă, în dreptul șarnierei, inițialele MM, deasupra cărora se află cite o linie curbă. Placheta de pe fundul vasului înfățișează un vas cu o lea foarte stilizată, ceea ce ar putea indica un atelier din Sibiu¹. Pe capac sînt incizate literele F T (sau E?) stilizate. Ultima literă este avariata de lovitura de tîrnacop care a scos la iveală vasul. Cele două litere ar putea designa pe ultimul proprietar al căinii (Pl. I, II a)

Monedele tezaurului au fost emise în Transilvania, Polonia, Lituania, la Danzig, Elbing, Riga și Swidnica, în Prusia, în principatele Liegnitz-Brieg și Cieszyn (Teschen), în Curlanda, în Brandenburg-Küstrin, la Lübeck, în Ungaria și Boemia. Lista lor este următoarea²:

I TRANSILVANIA

Sigismund Báthory (1581—1602)

1. Piesă de trei groși, 1597. R, 236.

¹ Ornamentul plachetei prezintă o analogie foarte apropiată cu placheta dată de A. Haldner. *Cîteva probleme în legătură cu influența „cositorului nobil” asupra atelierelor transilvane*, în *Stud. B.* 14, 1969, p. 349, fig. C. În legătură cu cămile de cositor din Transilvania vezi și A. Haldner. *Cămile de cositor din colecția Muzeului Brukenthal*, în *Stud. B.* 12, 1965, p. 142—176. În afară de bibliografia indicată de autoarea amintită vezi și K. Csányi, *Onjegyek az Erdélyi Nemzeti Múzeum ontargyain* (Mărci pe obiectele de cositor din Muzeul Național al Transilvaniei), în *Dolgozatok-Tracaux*, X, Cluj, 1919, p. 88 — 109; vezi de asemenea bogata bibliografie indicată de V. Marica, *Cămile istoriate ale argintarului Sebastian Hann*, în *Acta MN.* II, 1965, p. 365—402; vezi și Somogyi Árpád-Weiner Mihályné, *Fejéer megye ötvösművészeti és ónművészeti emlékei* (Lucrări de orfevererie și de cositor din județul Fejér), Budapesta, 1969. Aducem mulțumiri colegilor P. Gyulai și M. Bunta de la Muzeul de Istorie Cluj pentru prețioase sugestii și indicații bibliografice.

² Vezi lista abreviațiilor.

Ștefan Bocskay (1604 — 1606)

2. Piesă de trei groși, 1605. R, 25.
3. Idem, 1606. R, 78.
4. Idem, 1606. R, 84
- 5— 6. Idem, 1606. R, 95. Pl. IV.
- 7.—11. Idem, 1607. R, 105.
- 12.—13. Idem, 1607. R, 121.

G. Báthory (1608—1613)

- 14 — 16. Piese de trei groși, 1608. R, 6.
- 17 — 18. Idem, 1608. R, 12.
19. Idem, 1609. R, 38.
20. Idem, 1609. R, 45.
21. Idem, 1610. R, 74.
- 22—23. Groși, 1610, R, 102.
24. Groș, 1610. Cf. R, 102, dar pe revers TRANSYLVANI.
25. Idem, 1610. R, 104.
- 26 — 49. Idem, 1611. R, 139.

II POLONIA

Ioan Albert (1492 — 1501)

- 50 — 52. Jumătăți de groș, f.a. (14 92 — 1499) H. C. I. 194.
- 53 — 55. Idem, H—C, I, 195.

Alexandru (1501—1505)

- 56 — 63. Jumătăți de groș, f. a. H—C, I, 201.

Sigismund I (1506—1548)

- 64 — 65. Jumătăți de groș, 1506. H—C, I, 218.
66. Idem, 1508. H—C, I, 220.
- 67 — 70. Idem, 1510. H—C, I, 226.
- 71 — 75. Groși, 1527. H—C, I, 276.
76. Groș, 1528. H—C, I, 286.
- 77 — 79. Idem, 1529. H—C, I, 293.
80. Idem, 1529. H—C, I, 297.
- 81 — 82. Idem, 1530. H—C, I, 301.
- 83 — 92. Idem, 1531. H—C, I, 307.
- 93 — 95. Idem, 1532. H—C, I, 324.
96. Idem, 1532. H—C, I, 325.
- 97 — 99. Idem, 1533. H—C, I, 332.
100. Idem, 1534. H—C, I, 343.
101. Idem, 1545. H—C, I, 407.
102. Idem, 1548. H—C, I, 421.

Șt. Bathori (1576—1586).

103. Piesă de trei groși, 1579. H—C, I, 626. Piesă găurită.
104. Idem, 1581. Cf. H—C, I, 659, dar pe revers GROS.

105. Idem, 1582. Cf. H—C, I, 684, dar pe revers după primul cuvînt un punct, după al treilea o rozetă.

106. Idem. 1583. H—C, I, 699.

107 — 108. Idem, 1583. H—C, I, 701.

109. Idem, 1585. H—C, II, 4998.

Sigismund III (1587—1632)

110. Piesă de trei groși, 1589. H—C, I, 803.

111. Idem, 1589. H—C, I, 804

112 — 113. Idem, 1590. H—C, I, 816

114. Idem, 1590. H—C, I, 819.

115. Idem, 1590. H—C, I, 820.

116. Idem, 1590. H—C, IV, 7249.

117. Idem, 1591. H—C, I, 833.

118. Idem, 1591. H—C, I, 836.

119. Idem, 1591. H—C, I, 837.

120—123. Idem, 1591. H—C, I, 839.

124. Idem, 1591. H—C, I, 842.

125. Idem, 1592. H—C, I, 863.

126 — 127. Idem, 1592. H—C, I, 866.

128. Idem, 1592. H—C, I, 868.

129 — 130. Idem, 1592. H—C, I, 869.

131. Idem, 1592. Cf. H—C, II, 5019, dar POLONIAE. Ligatură A+E.

132. Idem, 1593. H—C, I, 883.

133. — 136. Idem, 1593. H—C, I, 885.

137. Idem, 1593. Av. H—C, I, 885. Rv. Cf. H—C, I, 867, dar ARGTRIPR POLO NIAE (ligatură A+E) și 93. Pl. IV.

138. Idem, 1593. H—C, I, 886.

139. Idem, 1593. H—C, I, 886.

140 — 144. Idem, 1593. H—C, I, 889.

145. — 146. Idem, 1594. H—C, I, 902.

147 — 152. Idem, 1594. H—C, I, 905.

153. Idem, 1594. Cf. H—C, I, 905, dar pe revers data de partea dreaptă a scutului.

154 — 155. Idem, 1594. Cf. H—C, I, 905, dar pe avers SIG III.

156. Idem, 1594. H—C, I, 909.

157. Idem, 1594. Cf. H—C, I, 910, dar pe revers TRIPREGPOLONIAE. Ligatură A+E. Pl. IV.

158 — 165. Idem, 1594. H—C, I, 922.

166. Idem, 1595. H—C, I, 937.

167 — 168. Idem, 1595. H—C, I, 938.

169. Idem, 1595. Cf. H—C, I, 938, dar pe avers POLO.

170 — 171. Idem, 1595. H—C, I, 943.

172. Idem, 1595. H—C, I, 945.

173. Idem, 1595. H—C, I, 946.

174. Idem, 1595. H—C, I, 952.

175. Idem, 1595. H—C, I, 958.

176 — 178. Idem, 1596. H—C, I, 973

179. Idem, 1596. Cf. H—C, I, 973. dar pe avers G — R POLON.
180. Idem, 1596. H—C, I, 974.
181. Idem, 1596. Cf. H—C, I, 974, dar pe avers POLO. .LI.
182. Idem, 1596. Cf. H—C, I, 975, dar pe avers POLONI
183. Idem, 1596. H—C, I, 976.
184. Idem. 1596. Cf. H—C, I, 977, dar fără puncte mari deasupra legendei reversului.
185. Idem, 1596. H—C, I, 979.
186. Idem. 1596. Cf. H—C, I, 930, dar pe avers PO.
187. Idem, 1596. H—C, IV, 7327.
- 188 — 189. Idem, 1597. H—C, I, 1013.
190. Idem, 1597. Cf. H—C, I, 1013, dar stanța defectă sau fals (?). Pl. IV.
- 191 — 193. Idem, 1597. H—C, I, 1014.
194. Idem. 1597. H—C, I, 1015.
- 195 — 196. Idem. 1597. H—C, I, 1019.
- 197 — 205. Idem, 1597. Cf. H—C, I, 1019, dar pe avers POLON.
206. Idem, 1597. H—C, I, 1028.
207. Idem, 1597. Cf. H—C, I, 1028, dar pe avers DG—REX.
208. Idem. 1597. H—C, I, 1032.
209. Idem, 1597. H—C, I, 1033.
210. Idem, 1597. Cf. H—C, I, 1038, dar pe revers POLON.
211. Idem. 1597. H—C, I, 1046. Pl. IV.
- 212 — 213. Idem, 1597. H—C, I, 1051.
214. Fals după o piesă lituană de trei groși din 1597. Av. SIG III D—G REX POL MDL. Bustul regelui cu coroană, armură și guler plisat, spre dreapta. Rv. III (între două rozete). GROS ARG TRI-P RE P-O. Între cifra III și legendă vulturul polonez, armele familiei Vasa (un snop stilizat) într-un scut încoronat, călărețul lituan. Armele familiei Vasa încadrate de 9—7 și două stelute. Cuvântul P-O despărțit de o săgeată stilizată cu vârful în sus: armele lui Dimitrie Chalecki, vistiernicul Lituaniei³. Am plasat piesa la monedele poloneze pentru că ea poartă pe revers PO (loniae) în loc de Lituaniae. Pl. IV.
- 215 — 225. Piese de trei groși, 1598. H—C, I, 1070.
226. Piesă de trei groși, 1598. Cf. H—C, I, 1070, dar pe avers DG—POLON MDL. PL. IV.
- 227 — 228. Idem, 1598. H—C, I, 1077.
- 229 — 230. Idem, 1598. Cf. H—C, I, 1091. dar pe revers POLONI.
- 231 — 232. Idem. 1598. H—C, I, 1092.
233. Idem. 1598. H—C, I, 1094.
- 234 — 235. Idem, 1598. H—C, I, 1097.
236. Piesă de șase groși, 1599. H—C, I, 1110. Pl. IV.

- 237 — 238. Piese de trei groși, 1599. Cf. H—C, I, 1112, dar fără puncte între R — POLON.
239. Idem, 1599. Cf. H—C. I. 1112, dar peste tot litera R în formă de K. Pl. V.
- 240 — 242. Idem, 1599. H—C. I, 1113.
243. Idem, 1599. Cf. H—C, I, 1113, dar R — POLO MDL.
244. Idem, 1599. H—C. I, 1115.
245. Idem, 1599. H—C. I, 1118.
246. Idem, 1599. Cf. H.C., I, 1122, dar după D trei puncte.
247. Idem, 1599. H—C. II, 5066.
248. Idem, 1599. Cf. H—C. II, 5066. dar pe avers DG — REX PO MDL.
249. Idem, 1600. H—C. I, 1141.
250. Idem, 1600. H—C. I, 1150.
251. Idem, 1600. H—C. I, 1155.
252. Idem, 1600. H—C. I, 1157.
- 253 — 254. Idem, 1600. H—C. IV, 7388.
255. Idem, 1600. H—C. IV, 7391.
256. Idem, 1601. H—C. I, 1177.
- 257 — 258. Idem, 1601. H—C, I, 1178.
- 259 — 262. Idem, 1601. H—C, I, 1179.
- 263 — 269. Idem, 1601. H—C. I, 1180.
- 270 — 273. Idem, 1605. H—C, I, 1206.
274. Idem, 1605. Cf. H—C, I, 1206, dar cifra 5 din dată inversată. Pi. V.
275. Idem, 1606. Cf. H—C, I, 1212, dar pe avers D — REX.
276. Groș, 1608. H—C, I, 1239.
277. Groș, 1609. H—C, I, 1250.
- 278 — 281. Idem, 1610. H—C, I, 1261.
282. Idem, 1611. H—C, I, 1274.

III LITUANIA

Șt. Bathori (1576 — 1586)

283. Piesă de trei groși, 1580. Cf. H—C, I, 652, dar pe avers L.
284. Idem, 1580. H—C. I, 653.
285. Idem, 1581. Cf. I, 663. dar pe avers LI.
- 286 — 287. Idem, 1581. H—C. I, 665.
- 288 — 292. Idem, 1582. H—C. I, 687.
- 293 — 295. Idem, 1583. H—C. I, 705.
296. Idem, 1583. H—C. I, 706.
297. Idem, 1584. H—C, I, 719.
- 298 — 301. Idem, 1585. H—C, I, 742.
- 302 — 304. Idem, 1583. H—C, I, 743.

Sigismund III (1587—1632)

305. Piesă de trei groși, 1589. H—C, I, 808.
306. Idem, 1590. H—C, I, 825.

307. Idem, 1593. H—C, I, 893.
 308. Idem, 1593. H—C, I, 895.
 309. Idem, 1594. H—C, I, 926.
 310. Idem, 1595. H—C, I, 962.
 311. Idem, 1596 H—C, II, 5052.

IV. DANZIG

Sigismund I (1506—1548)

312. Groș, 1532. H—C, I, 326.
 313. Idem, 1532. H—C, II, 4851.
 314. Idem, 1534. H—C, I, 344.
 315 — 316. Idem, 1534. H—C, II, 4862.
 317. Idem, 1538. H—C, I, 384.
 318. Idem, 1539. H—C, I, 391. Pl. V.
 319. Idem, 1540. H—C, I, 401.
 320. — Idem, 1540. H—C, II, 4336.

Șt. Batori (1576—1586)

321. Groș, 1578. H—C, I, 619.
 322. Idem, 1579. H—C, I, 632. Pl. V.

V ELBING

Sigismund I (1506 — 1548)

323. Groș, 1533. H—C, I, 335.
 324. Idem, 1539. H—C, II, 4891.

VI RIGA

Șt. Báthory (1576—1586)

325. Piesă de trei groși, 1581. H—C, I, 673.
 326 — 328. Idem, 1583. H—C, I, 712.
 329 — 330. Idem, 1585. Cf. H—C, I, 752, dar pe avers...PDL, iar pe revers cîte o cruce lingă florile de crin.
 331 — 336. Idem, 1586. H—C, I, 773
 337 — 338. Idem. 1586. H—C, I, 774.

Sigismund III (1587 — 1632)

- 339 — 341. Piese de trei groși. 1588. H—C, I, 801.
 342 — 344. Idem, 1590. H—C, I, 830.
 345 — 346. Idem, 1590. H—C, I, 831.
 347 — 348. Idem, 1591. H—C, I, 852.
 349 — 352. Idem, 1591. H—C, I, 853.
 353. Idem, 1591. H—C, I, 854.
 354 — 359. Idem, 1592. H—C, I, 380.
 360. Idem, 1592. Cf. H—C, I, 880, dar pe avers D:
 361 — 366. Idem, 1593. H—C, I, 889
 367 — 376. Idem, 1594. H—C, I, 931.

- 377 — 379. Idem, 1594. H—C, I, 932.
 380 — 382. Idem, 1595. H—C, I, 967.
 383 — 389. Idem, 1596. H—C, I, 1009.
 390 — 392. Idem, 1597. H—C, I, 1065.
 393 — 396. Idem, 1598. H—C, I, 1107.
 397. Idem, 1599. H—C, I, 1132.

VII SWIDNICA

Ludovic II (1516 — 1526)

398. Jumătate de groș, 1521. H—C, I, 207.
 399 — 400. Idem, 1524. H—C, I, 210.
 401. Idem, 1526. H—C, I, 213.
 402. Idem, 1526. Cf. H—C, I, 213, dar pe revers un singur punct după VN.

VIII PRUSIA

Albrecht (1525 — 1568)

403. Groș, 1529. H—C, II, 5409.
 404 — 405. Idem, 1532. H—C, II, 5415.
 406. Idem, 1532. H—C, IV, 8666.
 407 — 408. Idem, 1533. H—C, IV, 8668.
 409 — 412. Idem, 1534. H—C, II, 5417.
 413. Idem, 1535. H—C, II, 5419.
 414. Idem, 1535. H—C, IV, 8675.
 415 — 417. Idem, 1537. H—C, II, 5420.
 418 — 421. Idem, 1538. H—C, II, 5421.
 422. Idem, 1539. H—C, II, 5422.
 423 — 424. Idem, 1541. H—C, II, 5425.
 425 — 429. Idem, 1542. H—C, II, 5427.
 430. Idem, 1543. H—C, II, 5428.
 431 — 432. Idem, 1544. H—C, II, 5429.
 433 — 437. Idem, 1545. H—C, II, 5430.
 438 — 439. Idem, 1546. H—C, II, 5431.
 440. Idem, 1547. H—C, II, 5432.

IX LIEGNITZ-BRIEG

Friedrich II (1495 — 1547)

441. Groș, 1543. Av. FRIDERI (cus). D (ei). G (ratia). DVX. SLESI (ae) LEG (nicensis) BRE (gensis). După ultimul cuvânt o cruce de Malta. Legenda între două cercuri de perle. Bustul ducelui, cu hlamidă cu guler de blană, spre dreapta.
 Rv. VERB (um) DOMI (ni): MANET IN ETERN (um). 1543. Legenda între două cercuri de perle. Vulturul silezian.

- 442 — 443. Groși, 1544. Identici cu nr. 441, dar pe avers în loc de cruce de Malta o frunză de trifoi, iar ducele poartă cuirasă. Pe revers data 1544.

X CIESZYN (Teschen)

Adam Wenzel (1594 — 1617)

444. Piesă de trei creștari, 1597. Av. ADA (m). W (enceslaus). D (ei). G (ratia). DVX. 3. TES (inensis) ET (în ligatură) M (aioris) GLO goviae). Legenda în cerc de perle. Bustul ducelui, cu guler plisat și cuirasă, spre dreapta.
Rv. MON (eta). NOV (a). ARG (entea). TRIVM, CRVCIFERORVM. III. Legenda în cerc de perle. Deasupra legendei vulturul silezian încadrat de cifrele datei: 15-97. Pl. V.
445. Idem, 1597, dar pe avers ADAM. WEN... TESIN, iar pe revers ... AR. TRI. CR. DVC (um). TES (inensium).

XI CURLANDA

Friedrich Kettler (1589 — 1639)

446. Piesă de trei groși. 1597. H—C, III, 5823. Pl. V.

XII BRANDENBURG-KÜSTRIN

Johann (1535 — 1571)

- 447—448. Groși. 1545. Av. IOHAN (nes). D (ei). G (ratia) MAR (chio) BRANDEN (burgensis) ET STET (tini) [DVX]. Legenda între două cercuri de perle. Bustul ducelui, cu armură, spre dreapta.
Rv. GROSS (us) AR (genteus) IOHAN (nis) MAR (chionis) BRAND (enburgensis) 1545. După dată trei puncte. Legenda între două cercuri de perle. Vulturul prusian, spre stînga și purtînd pe piept armele lui Johann: scut împărțit în patru cîmpuri, două negre (stînga sus și dreapta jos), două albe (stînga jos și dreapta sus). Cîmpurile negre sînt redete prin suprafețe adîncite.

XIII LÜBECK ⁴

449. Taler. 1573. Av. MONETA NOVA — LVBECENS (is). 1573. După fiecare cuvînt cite un punct. Intre al doilea și al treilea cuvînt, partea de jos a scutului cu armele orașului încadrată de cite o steluță și de cite un semn al primarului orașului (Ambrosius Mayer?). După dată un semn de monetar : o pasăre spre dreapta. Legenda între două cercuri de perle. Bustul lui Ioan Botezătorul, cu nimb, cu tunică, ținînd în mîna dreaptă evanghelia pe care se află un miel cu nimb și o cruce patriarhală cu flamură. Mina dreaptă pare a schița un gest de binecuvîntare (?). Sub el armele orașului: un scut împărțit pe orizontală în două cîmpuri. Cel de sus neted, cel de jos cu romburi fine. Cîmpul neted reprezintă culoarea argintie, cel cu romburi culoarea

⁴ Lucrarea lui H. Behrens, *Münzen u. Medaillen der Stadt u. Bistum Lübeck*, Berlin, 1905. nu ne-a fost accesibilă. În legătură cu armele orașului vezi O. T. Hefner — Gautsch — L. Clericus, *Staedtewappen*, vol. II, Nürnberg, 1885, p. 154, pl. 184. În seria J. Siebmacher's *Grosses u. allgemeines Wappenbuch*, Bd. I, vierte Abteilung.

roșie. Rv. MAXIMILIAN (us) II D(ei) G (ratia) IMP (erator) SE (mper) AVGV (stus). După fiecare cuvînt cite un punct. Legenda între două cercuri de perle. Vulturul imperial bicefal, cu coroană imperială, cu aripile deschise. Deasupra capetelor cite un nimb. Pe piept, globul cruciger, a cărui cruce se ridică între două capete ale vulturului. Pe glob: 32. După fiecare cifră cite un punct. g = 29,10 g. Pl. V.

XIV UNGARIA⁵

Toate piesele ungurești. cu excepția piesei nr. 706. sînt denari.

Vladislav II (1490 — 1516)

450. f. a. 1498 — 1501, K — h. Cf. U, 643, dar pe avers VNGARI.

Ludovic II (1516 — 1526)

451. 1526, K—B. J, 61.

452. 1526, K—B. Bara verticală a literei B se prelungește mult în jos. J, 62.

Ferdinand (1526 — 1564)

453. 1528.

454. 1531.

455 — 457. 1535.

458. 1536.

459 — 460. 1537.

461. 1538.

462 — 463. 1539.

464 — 465. 1540.

466 — 468. 1541.

469 — 470. 1542.

471. 1543.

472 — 474. 1544.

475 — 478. 1545.

479. 1546.

480 — 483. 1547.

484 — 486. 1548.

487 — 489. 1549.

490 — 493. 1550.

494 — 497. 1551.

498 — 504. 1552.

505 — 506. 1553.

507. — 509. 1554.

510. N—C, 1555. U, 61.

511 — 515. 1555.

516 — 518. 1556.

⁵ Piesețe nr. 453 — 509, 511—528. sînt de tip U, 55; piesețe nr. 529 — 543 sînt de tip U, 56; piesețe nr. 544 — 575 sînt de tip U, 98; piesețe nr. 576 — 606 sînt de tip U, 99; piesețe nr. 607 — 612 sînt de tip U, 159, piesețe nr. 613 — 705 și 707 — 711 sînt de tip U, 160; piesețe nr. 712 — 735 sînt de tip U, 161; piesețe nr. 736 — 738 sînt de tip W, 228.

519 — 524. 1557.
525 — 528. 1558.
529 — 530. 1559.
531 — 535. 1560.
536 — 538. 1561.
539. 1562.
540. 1563.
541 — 542. 1564.
543. 1565.

Maximilian II (1564 — 1576)

544 — 545. 1565.
546. 1566.
547. 1567.
548 — 555. 1568.
556 — 559. 1569.
560 — 562. 1570.
563 — 568. 1571.
569 — 572. 1572.
573 — 574. 1574.
575. 1575.
576 — 582. 1575.
583 — 590. 1576.
591 — 598. 1577.
599 — 606. 1578.

Rudolf II (1576 — 1608)

607. 1578.
608 — 612. 1579.
613 — 616. 1579.
617 — 628. 1580.
629 — 634. 1581.
635. 1582.
636 — 638. 1583.
639 — 645. 1584.
646 — 652. 1585.
653 — 657. 1586.
658 — 660. 1587.
661 — 662. 1588.
663 — 665. 1589.
663 — 665. 1589.
666 — 671. 1590.
672 — 675. 1591.
676. 1592.
677 — 679. 1593.
680 — 681. 1594.
682 — 684. 1596.
685 — 691. 1597.

692. 1597. Piesa cu batere dublă și pe avers și pe revers.

693 — 697. 1600.

698 — 705. 1601.

706. Taler, 1601. N—B. Av. RVDOL (phus) II D (ei) G (ratia) RO (ma-norum) IM (perator) S (emper) AVG (ustus) GER (maniae) HVN (gariae) BOHEMIAE (ligatură A+E) REX. După fiecare cuvînt cite un punct. După ultimul o rozetă. Legenda între două cercuri de perle. Bustul împăratului. cu coroană, armură și sceptru, cu mîna stîngă sprijinită pe mînerul sabiei, spre dreapta..

Rv. ARHIDVX AVSTRIAE (ligatură A+E) DVX BVRG (undiae) MAR (chio) MOR (aviae) ETC (aetera) 1601. După fiecare cuvînt cite un punct. Legenda între două cercuri de perle. In cîmp N—B. Vulturul bicefal austriac, cu coroană imperială, cu aripile deschise. ținînd în gheare sabia și sceptrul. Pe piept poartă globul cruciger și banda orizontală austriacă. Cf. U, 139, dar cu data 1601. Pl. V.

707 — 711. 1602.

712 — 713. 1602.

714. 1603.

715 — 719. 1604.

720 — 722. 1606.

723 — 732. 1607.

733 — 735. 1608.

Matei II (1608 — 1619)

736 — 737. 1609.

738. 1610.

XV BOEMIA

Maximilian II (1564 — 1576)

739. Heller. 1574. Av. MAX (imilianus). II. BO (hemiae) REX. 74. După fiecare cuvînt cite un punct. După BO un semn de monetar în formă de cap de căprioară. Legenda între două cercuri de perle. Leul Boemei, încoronat, spre stînga. Rv. Fără legendă sau tip.

Cele 739 piese ale tezaurului se repartizează deci astfel, pe țările. principalele sau orașele de emisiune:

Transilvania	49 piese (21 de trei groși, 28 groși)
Polonia	233 piese (una de șase groși, 172 de trei groși, 39 groși și 21 jumătăți de groș)
Lituania	29 piese (de trei groși)
Danzig	11 piese (groși)
Elbing	2 piese (groși)
Riga	73 piese (de trei groși)
Swidnica	5 piese (jumătăți de groș)
Frusia	38 piese (groși)
Liegnitz—Brieg	3 piese (groși)

Cieszyn	2 piese (de trei creițari)
Curlanda	1 piesă (de trei groși)
Brandenburg—Küstrin	2 piese (groși)
Lübeck	1 piesă (taler)
Ungaria	289 piese (un taler, 288 denari)
Boemia	1 piesă (heller)

Din punct de vedere al numerarului tezaurul se compune din doi taleri, o piesă de șase groși, 296 de trei groși, două piese de trei creițari, 123 groși, 26 jumătăți de groș, 288 denari și un heller.

Monedele transilvane, care se înșiruie între 1597-1611, sînt piese de trei groși și groși, emise după sistemul monetar polonez. Emiterea pieselor de trei groși începe în Transilvania la 1594⁶ și continuă pînă la 1598⁷. Mai tîrziu, în sec. XVII, începînd de la 1605, Ștefan Bocskay și apoi Gabriel Bathori emit masiv piese de trei groși⁸, tot după sistemul monetar polonez, pentru a scoate din circulație moneda măruntă de argint venită din Polonia, dar încercarea lor n-a avut succes⁹.

Adoptarea sistemului monetar polonez și emiterea masivă de piese de trei groși în perioada în care și în Polonia aceste piese reprezintă emisiunea predominantă¹⁰ nu este întîmplătoare: ea trebuie pusă în legătură cu strînsele relații comerciale care au existat în tot cursul sec. XVI între Polonia și Transilvania și cu nu mai puțin strînsele relații politice dintre principatul transilvan și Polonia stabilite după alegerea lui Ștefan Bathori ca rege al Poloniei.

Pe piesa nr. 1, emisă în 1597, Sigismund Bathori apare cu titlul de principe al Moldovei și Valachiei. El figurează cu acest titlu și pe emisiunile anului 1598¹¹. El își arogase acest titlu în urma alianței cu cele două țări.

Emisiunile poloneze din tezaur se înșiruie între 1492/1499-1611 și ele prezintă o vastă privire de ansamblu a evoluției monedei mici și mijlocii de argint poloneze în intervalul amintit.

Piesele nr. 50-55 se datează între 1492-1499, pentru că ele poartă semnul lui P. Kurozwencki, care deține funcția de mare vistiernic al Poloniei în acești ani¹².

Din cele 233 de monede poloneze cite numără tezaurul, nu mai puțin de 172 sînt piese de trei groși. Tezaurul a fost acumulat la începutul sec. XVII, deci la sfîrșitul perioadei 1587—1608, în care piesele de trei groși reprezintă emisiunea monetară preponderentă în Polonia¹³. Marea varietate de piese de trei groși din tezaur, provenind din diferite ateliere poloneze, așa cum se reflectă și în lista monedelor, ne îngăduie să ne facem o idee despre proporțiile acestor emisiuni monetare. În legătură cu repar-

⁶ Resch, p. 39, nr. 184; O. Iliescu, *Moneta în România, București*, 1970, p. 43.

⁷ Resch, p. 49, nr. 252—255.

⁸ L. Huszár, *Bethlen Gábor Pénzei* (Monedele lui Gabriel Bethlen) Cluj, 1945, p. 16;

O. Iliescu, op. cit. p. 44.

⁹ Huszár, op. cit., p. 16.

¹⁰ Intre 1587—1608. Gumowski, p. 44.

¹¹ O. Iliescu, op. cit., p. 43.

¹² Gumowski, p. 30.

¹³ Id., p. 44.

tiția pieselor de trei groși din tezaur pe ateliere monetare vezi Tabelul I de la sfîrșitul articolului.

Iată repartitia pe ateliere a monedelor după numărul de ordine din lucrarea de față :

Olkusz (Ilcusia) : piesele nr. 103-110, 117-118, 125, 131, 137-139, 157, 167-169, 176-184, 188-205, 215-226, 237-244, 249, 251-252.

Poznan (Posen) : piesele nr. 111-116, 119-124, 126-128, 132-136, 145-156, 166, 208-210, 234-235, 257-258.

Marlborg (Marienburg) : piesele nr. 129-130, 140-144, 158-165.

Wschowa (Fraustadt) : piesele nr. 170-173, 187, 206-207, 245.

Bydgoszcz (Bromberg) : piesele nr. 174, 211, 231-233, 246, 250, 256.

Lublin : piesele nr. 175, 185-186, 212-213, 229-230, 247-248, 253-255.

Krakow (Cracovia) : piesele nr. 227-228, 259-269, 270-274, 275.

Nu am luat în considerare piesa nr. 214, care este o piesă hibridă.

Numeric, piesele de trei groși din tezaur se repartizează astfel :

Olkusz	69 piese
Poznan	40 piese
Marlborg	15 piese
Wschowa	8 piese
Bydgoszcz	8 piese
Lublin	12 piese
Krakow	19 piese

Tabelele amintite nu sînt făcute numai de dragul statisticeii. Ele continuă un început în studiul circulației pieselor poloneze de trei groși în Transilvania, pe atelierele de emisiune¹⁴, și, după un timp, sînt susceptibile de a aduce precizări interesante în legătură cu activitatea și producția atelierelor poloneze din care ele provin.

Monedele lituane din tezaur sînt exclusiv piese de trei groși, emise la Vilna (Vilnius, azi în U.R.S.S.).

Piesele nr. 312-322 sînt groși de Danzig. Se remarcă forma nouă, deosebită a scutului cu armele orașului de la 1578-1579, față de forma în care el apare pe emisiunile din prima jumătate a sec. XVI. [Pl. V/318 și 322]

Piesele de Riga sînt piese de trei groși emise după sistemul monetar polonez. După ce Livonia făcuse act de supunere față de regele Poloniei în 1561, ea își păstrează sistemul monetar propriu încă douăzeci de ani. Dar începînd din 1581 se adoptă sistemul monetar polonez¹⁵.

Piesele de Swidnica imită jumătățile de groș poloneze emise la Cracovia, dar sînt mai ușoare decît acestea și sînt considerate falsuri. Emite-

¹⁴ Vezi Chirilă - Socolan, *Un tezaur monetar din Baia Mare, sec. XVI - XVII*, nota 8. In volumul de față.

¹⁵ Gumowski, p. 43.

rea acestor piese, care are loc între 1517-1529, reprezintă, împreună cu emisiunile monetare ale lui Fridrich II (vezi mai jos) una din marile ex-crocherii monetare de la sfârșitul evului mediu și începutul epocii moderne și duce la grave perturbații în circulația monetară a vremii¹⁶. Ele apar foarte frecvent în tezaurele transilvane acumulate până la începutul sec. XVII, și chiar mai târziu.

Piesele prusiene sînt groși emiși de Albrecht de Brandenburg-Ansbach, marele maestru al ordinului teutonic, care-și crează un ducat din teritoriile prusiene ale ordinului rămase necucerite de polonezi. El trece la protestantism și, la 1525, devine vasalul vărului său, regele Sigismund al Poloniei¹⁷. Din această cauză vulturul prusian de pe reversul acestor monede poartă litera S, inițiala numelui Sigismund. Groșii lui Albrecht se bucură de mare favoare în tot cursul sec. XVI, datorită calității argintului lor și greutateii lor exacte.

Groșii nr. 441-443 sînt emiși de Friedrich II, ducele de Liegnitz-Brieg. Ei imită îndeaproape, pînă la confuzie, groșii lui Albrecht, ducele Prusiei. Fiedrich II își asociază, dela 1544 pe Johann von Küstrin, care emite piesele nr. 447-448 din tezaur. Cele două emisiuni monetare sînt de calitate inferioară față de emisiunile prusiene. Este nevoie de intervenția energetică a împăratului Ferdinand pentru a pune capăt acestor emisiuni, care contează ca falsuri și care, alături de cele de la Swidnica, se încadrează în marile speculații monetare de la începutul epocii moderne. Legenda „Verbum Domini manet in eternum“, care apare pe groșii lui Friedrich II este luată din psalmul 119, v. 89. Ea reflectă preferința protestanților pentru legende monetare luate din evanghelie sau din psalmi.¹⁸

Piesa nr. 444 este emisă de Adam Venceslav (Wenzel), ducele de Cieszyn. Cifra 3 de pe aversul piesei se referă la valoarea ei: trei creițari. Piesa face parte din seria de emisiuni de după 1596, după o încetare de doi ani a activității monetăriei locale, cînd se emit, oarecum în paralel, piese de trei groși după sistemul monetar polonez și piese de trei creițari după sistemul monetar austriac.¹⁹

Piesa nr. 446 este emisă de Friedrich Kettler, ducele Curlandei și Sengalliei. Aceste teritorii, situate pe litoralul baltic, între Memel și Riga, aparținuseră ordinului cavalerilor livonieni. Gothard Kettler, ultimul mare maestru al ordinului, și le însușește și devine primul duce ereditar al Curladei (1559—1562), vasal, din 1561, al Poloniei. Friedrich Kettler este fiul lui Gothard Kettler²⁰.

În legătură cu piesele lui Johann von Küstrin vezi mai sus. El este cunoscut și sub numele de Johann der Weise. Piesele din tezaur sînt emise la monetăria din Crossen, care are o îndelungată tradiție monetară²¹.

Piesa nr. 449 este un taler de Lübeck din 1573. Pe aversul piesei

¹⁶ În legătură cu aceasta vezi bibliografia indicată de E. Chirilă - A. Socolan, *Tezaurul monetar de la Berchez, sec. XV - XVII, nota 10*: în volumul de față.

¹⁷ *Germanic coinages*, W. D. Craig, 1954, s.v. Prussia si Teutonic Order.

¹⁸ F. v. Friedensburg, *Schlesiens Neuere Münzgeschichte*, Breslau, 1899, p. 122 sqq.; W. Schwinkowski, *Das Geldwesen in Preussen unter Herzog Albrecht (1525—1569)* in *Zf. N.* XXVII, 1909, p. 345.

¹⁹ *Friedensburg, op. cit.*, p. 198.

²⁰ *Germanic coinages*, s.v. Kurland, Livonian order of Knights— (Knights of the Sword).

²¹ *Germanic coinages*, s.v. Crossen; *Friedensburg, op. cit.*, p. 122.

apare Ioan Botezătorul, tip monetar adoptat de orașul Lübeck încă din 1340, când emite primele monede de aur, după model florentin²². Pe revers cifra 32 de pe globul cruciger se referă la valoarea talerului: 32 schillingi²³. Piesa poartă pe revers vulturul imperial pentru că, potrivit decretului imperial din Essling, emis la 1524, toate monedele provenite din officine ce nu aparțin împăratului trebuie să poarte pe revers numele împăratului și vulturul imperial. Conform decretelor din 1551 și 1599 trebuie să se specifice apoi pe reversul acestor monede și faptul că au fost emise cu autorizația împăratului²⁴. Orașul Lübeck începe să emită monedă după 1226, când dreptul de a bate monedă al episcopatului Lübeck trece asupra orașului²⁵.

Piesele ungurești din tezaur, cu excepția piesei nr. 706, sînt denarii, din emisiunile uzuale care poartă pe revers imaginea fecioarei cu pruncul, imagine ce-și face apariția pe denarii ungurești încă din 1467, de pe timpul lui Matei Corvin²⁶. Cu excepția piesei nr. 510, emise la Baia Mare, toți denarii din tezaur sînt emiși la Kremnica (azi în R.S. Cehoslovacia). Inițialele K-h de pe piesa nr. 450 se citesc Kremnitz-Hans. Al doilea cuvînt este prenumele monetarului Hans Thurzó care lucrează la Kremnica între 1498—1503²⁷. Denarul se datează însă între 1498—1501, deoarece în 1501 apare primul denar unguresc cu dată emis de Vladislav II²⁸.

Monograma B, cu bara verticală mult prelungită în jos, reprezintă inițialele lui Bernhardt Peheim, monetar la Kremnica²⁹.

După bătălia de la Mohács, la 1526, o parte a Ungariei, inclusiv monetăria de la Kremnica, ajunge sub stăpînirea lui Ferdinand, iar monetăria amintită devine principalul atelier monetar al Ungariei³⁰. Denarii emiși aici, după această dată, continuă să poarte pe revers, după cum s-a mai spus, tradiționala imagine a fecioarei cu pruncul și legenda PATRONA VNGARIAE. La emisiunile din tezaurul de la Vad, la denarii cu siglele K-B legenda este despărțită prin rozete, puncte, stelute sau combinații de puncte și stelute, care, în cazul de față, prezintă șase variante (vezi pl. VI)

Îată cum se repartizează în cadrul celor șase variante emisiunile de denari din tezaur pe ani:

Varianta I : 1528, 1541.

Varianta II : 1531, 1545, 1549, 1550.

Varianta III : 1535 — 1540, 1550 — 1572, 1574 — 1579.

Varianta IV : 1542 — 1546.

Varianta V : 1547 — 1548.

Varianta VI : 1547 — 1548.

²² A. Engel — R. Serrure. *Traité de numismatique du moyen-âge*, vol. III. Bologna (retipărit), p. 1293 ; A. Suhle, *Deutsche Münz- und Geldgeschichte von den Anfängen bis zum 15. Jahrhundert*, Berlin, 1968, p. 166—167.

²³ J. Leitzmann. *Wegweiser auf dem Gebiete der deutschen Münzkunde*. Weissensee, 1969, p. 395 ; Schrötter, s.v. Schilling, punctul 2 c.

²⁴ *Erklärung*, p. 290 ; Schrötter, s.v. *Reichsmünzordnungen*.

²⁵ Engel — Serrure, *op. cit.*, vol. II, p. 672.

²⁶ L. Huszár. *Monnaies de Hongrie*. Budapesta, 1963, p. 19.

²⁷ J. Lakos. II. *Ulászló pénzverése* (Emisiunile monetare ale lui Vladislav II), in *Numk.* LVIII-LIX, p. 23 cu fig. 6.

²⁸ E. Chirilă — I. Nemeti. *Tezaurul monetar de la Hotoan*, sec. XV—XVI, in *Tezaurul monetare din județul Satu Mare, Oradea*, 1968, p. 65, nr. 301 și p. 74.

²⁹ Jeszenszki, p. 142.

³⁰ Huszár. *Monnaies de Hongrie*, p. 22—23.

Cercetarea acestor variante la alte tezaure³¹ arată că ele ajung la numărul de zece și că, în multe cazuri, piesele unui singur an prezintă mai multe variante și că, la fel ca la tezaurul de la Vad, între 1553 — 1579 nu mai apare decât varianta nr. III. Se pare că rozetele, punctele, stelutele și combinațiile lor care apar pe reversul denarilor de la Kremnica pînă la 1553 ar putea avea rolul de semne de control, asemănătoare acelor „points secrets“ de pe unele monede medievale³². Este evident însă că numai cercetarea unui material mai numeros poate aduce un răspuns satisfăcător în această chestiune, dar studiul tezaurului de față, împreună cu a celor amintite în nota 31, constituie un început care se cere continuat.

Piesa nr. 739 este un heller emis de Maximilian II la Jachymov (Joachimstal) după cum indică semnul de monetar : un cap, de căprior³³.

Hellerii de Boemia sînt relativ rari în tezaurele transilvane. Valoarea unui heller este egală cu a unui obol, deci o jumătate de denar. Iată lista hellerilor de Boemia din tezaurele descoperite și publicate în ultimii ani³⁴. În tezaurul de la Borzești se află doi helleri, unul de la Vladislav II, fără an, unul de la Rudolf II, emis în 1595. În tezaurul de la Visuia se află doi helleri fără an de la Ludovic II și Ferdinand. Tezaurul de la Iacobeni cuprinde un heller de la Ferdinand. Tezaurul de la Panticeu cuprinde doi helleri fără an de la Vladislav II și Rudolf II. Tezaurul de la Pozmuș cuprinde doi helleri fără an de la Vladislav II și Ferdinand. Tezaurul de la Virșolt cuprinde un heller de la Ferdinand emis în 1564. În tezaurul de la Hotoan se află 12 helleri: doi de la Vladislav II, unul de la Ludovic II, doi de la Ferdinand (unul fără an, altul din 1563), și șapte de la Maximilian II, emiși între 1569 — 1576. Tezaurul de la Șieu cuprinde însă 192 de helleri de la Vladislav II, Ludovic II, Ferdinand, Maximilian II și Rudolf II.

Monedele tezaurului au fost emise între 1492/1499-1611. Ele se înșiruie deci pe o perioadă de circa 113 — 120 ani, ceea ce la tezaurele transilvane nu constituie o raritate³⁵.

Tezaurul a fost cumulat la începutul secolului XVII (vezi mai jos). Tabelele II — IV de la sfîrșitul articolului prezintă o interesantă privire de ansamblu asupra emisiunilor monetare mici și mijlocii de argint care circulă în Transilvania la începutul secolului XVII. Remarcăm faptul că, pînă și la emisiunile cele mai vechi din tezaur, tabelul reflectă cu destulă fidelitate fluctuațiile cantitative cărora le-au fost supuse aceste emisiuni în țara din care provin.

Astfel, la distribuirea monedelor poloneze³⁶ un tezaur este vizibil hiatus-ul dintre emisiunile de o jumătate de groș, care încetează la 1511

³¹ Vezi E. Chirilă — N. Gudea — I. Uzum, *Tezaurul monetar de la Caransebeș*, sec. XV—XVIII, în manuscris ; E. Chirilă — N. Gudea. — G. Moldovan, *Tezaurul monetar de la Lăchinta de Mureș*, sec. XVI, în manuscris.

³² Engel-Serrure, *op. cit.*, vol. III, p. 974 sqq. Schrötter, s.v. points secrets.

³³ Cejnek, p. VIII și 23.

³⁴ E. Chirilă — N. Șteiu, *Tezaurul monetar de la Cetatea Veche (orașul Huedin)*, sec. XV—XVII, în *Tezaure monetare din nordul Transilvaniei*, sec. XVI—XVIII, p. 18, cu n. 6—8.

³⁵ Piesele tezaurului de la Șieu, de exemplu, se înșiruie între 1351/1382—1626. Vezi *Tezaurul de la Berchez*, nota 11, în volumul de față.

³⁶ Referitor la datele în legătură cu emisiunile monetare poloneze, trimitem la: Gułowski, p. 34—35, 37, 39—40.

și începutul emisiunilor de groși din 1527. Incetarea activității monetărilor poloneze din Cracovia și Thorn la 1535 și reluarea activității monetărice din Cracovia la 1545 se reflectă și ea cu destulă precizie în tabele. Din tezaur lipsesc groșii de Cracovia ai lui Sigismund August pentru că pe timpul lui, această monetărie este închisă, iar celelalte monetării poloneze își reduc considerabil activitatea. De asemenea, lipsa monedei poloneze din tezaur pină aproape de sfârșitul deceniului al VIII-lea al secolului XVI se datorește faptului că în timpul domniei lui Henri de Valois nu se emite monedă în Polonia.

Emisiunile orașului Danzig încetează în 1540, cînd monetăria este închisă. Emisiunile dintre 1548—1558, cînd monetăria orașului își reia activitatea, nu sînt însă reprezentate în tezaur. Emisiunile de groși ale orașului Danzig din timpul asedierii lui de către Ștefan Báthori n-au ajuns nici ele în tezaur, și este explicabil de ce³⁷. Emisiunile ulterioare sînt însă reprezentate prin cele două piese din 1577 și 1578.

Tezaurul monetar de la Vad prezintă compoziția caracteristică a tezaurilor transilvane acumulate la începutul secolului XVII³⁸, și este, poate, dacă nu cel mai reprezentativ studiat în ultimii ani, cel puțin unul din cele mai reprezentative din acest punct de vedere. Emisiunile din prima jumătate a secolului XVI sînt reprezentate în tezaur prin jumătăți de gros poloneze, jumătăți de gros de Swidnica, groși polonezi, de Prusia, de Danzig, Elbing, Liegnitz-Brieg, Brandenburg-Küstrin și denari ungurești. La aceste piese se adaugă, în cazul de față, două piese din secolul XV, una de o jumătate de gros poloneză, a doua fiind un denar unguresc. Ambele reprezintă un numerar rămas în circulație la mult timp după data emiterii lui, datorită faptului că sînt din material prețios. Emisiunile de denari ungurești între 1526-1550 sînt foarte slab reprezentate, datorită tensiunii existente între imperiul habsburgic și Transilvania în acest timp. Numărul denarilor ungurești crește spre mijlocul secolului XVI, pentru a reprezenta, aproximativ între 1550 și sfârșitul anilor 1570, singura emisiune monetară din tezaur. Există desigur o legătură între preponderența denarului unguresc în tezaur în această vreme și ocuparea Transilvaniei între 1551-1556 de către trupele imperiale, între încetarea ostilităților dintre principat și imperiul habsburgic și întărirea poziției imperialilor față de principatul transilvan prin pacea de la Satu Mare în 1565 și tratatul de la Speyer în 1570. Am arătat mai sus de ce lipsesc din tezaur emisiunile poloneze din această vreme. La aceasata se adaugă și restricțiile economice impuse de dieta poloneză³⁹, chiar dacă ele nu au fost aplicate. „ad literam“. Cu toate că, începînd cu domnia lui Ștefan Bathori, monetăriile poloneze desfășoară o vie activitate⁴⁰, emisiunile monetare de argint ale acestui rege nu sînt reprezentate în tezaurele transilvane decît foarte slab. Ștefan Bathori se mulțumește să scoată monedă din Transilvania, nu s-o aducă aici, iar restricțiile economice amintite ră-

³⁷ În tezaurul de la Baia Mare figurează însă un ducat obsidional, din seria celor cu legenda „Defende nos Salvator“, emis în timpul asediului amintit. E. Chirilă — O. Bandula, *Tezaurul monetar de la Baia Mare*, Baia Mare, 1966³ nr. 850, p. 23, pl. V/44.

³⁸ În legătură cu aceasta vezi E. Chirilă — Șt. Dănilă, *Tezaurul monetar de la Sieu*, în *Apulum*, VII/1, 1968, p. 522—524.

mîn încă în vigoare. Puținele monede provenind fie din Polonia, fie din Danzig, Elbing, Lituania sau Riga, par a fi pătruns în Transilvania nu atât ca urmare a schimburilor comerciale, ci aduse de mercenarii transilvăni din armata lui Bathori care iau parte la campaniile din regiunea Mării Baltice⁴¹. O intensificare a pătrunderii monedei poloneze, sau a celei venite prin filieră poloneză (din Riga, Cieszyn, Curlanda), în Transilvania se face simțită mai ales către ultimul deceniu al secolului XVI.

Tulburările din Transilvania de la începutul secolului XVII determină o slăbire a afluxului de monedă din afară spre Transilvania.

Moneda transilvăni de tezaur este reprezentată, cu excepția piesei din 1597, numai de emisiuni de după 1605 și aceasta este un argument foarte puternic în favoarea faptului că tezaurul a fost acumulat la începutul secolului XVII, și nu mai devreme. În ipoteza începerii acumulării lui la sfîrșitul secolului XVI, n-ar fi putut lipsi o cotă parte mai mare de emisiuni transilvane de la sfîrșitul acestui secol.

După cum indică lista pieselor, monedele tezaurului de la Vad au fost emise în nu mai puțin de 15 țări, principate, provincii sau orașe. Fenomenul este caracteristic circulației monetare în Transilvania în secolele XVI-XVII⁴².

După cum s-a mai spus, cele mai recente piese din tezaur sînt cei 24 de groși transilvăni și groșul polonez, toate din 1611. Faptul că tezaurul se încheie cu un lot masiv de monede din 1611 poate constitui o indicație că el a fost îngropat spre sfîrșitul acestui an sau, poate, la începutul anului 1612.

Valoarea relativ mare a tezaurului poate constitui un motiv în sine pentru îngroparea lui, dar nu lipsesc nici alte motive, de ordin mai general, care l-ar fi putut determina pe proprietarul tezaurului să-și pună la adăpost agoniseala, și anume tulburările care însoțesc căderea lui G. Bathory: complotul condus de însuși cancelarul Ștefan Kendi și reprimat cu cruzime de principe (martie 1610), expediția în Țara Românească, înfrîngerea lui Báthory în iulie 1611 lîngă Brașov de către Radu Șerban, intervenția armatei imperiale, care urma să-și coordoneze acțiunile cu cele ale lui Radu Șerban⁴³.

Cu aceasta ne încheiem considerațiile asupra tezaurului monetar de la Vad, care ne-a dat posibilitatea să verificăm și să completăm date și metode de cercetare cîștigate și folosite la studiul sistematic al tezaurilor din secolele XVI-XVII publicate în ultimii ani.

EUGEN CHIRILĂ — AUREL SOCOLAN

³⁹ Vezi bibliografia indicată de E. Chirilă — Șt. Dănilă, *Art. cit.*, p. 523, n. 24.

⁴⁰ Gumowski, p. 40.

⁴¹ M. Dan, *Din istoria lobăgimii române transilvane. Lobagi români în Polonia în sec. XVI*, în *ActaMN*, II, 1965, p. 345-363.

⁴² Vezi bibliografia indicată de E. Chirilă — Șt. Dănilă, *art. cit.*, p. 529, cu n. 20 a-b.

⁴³ În legătură cu sfîrșitul domniei lui G. Batori, vezi M. Lupaș — Vlasiu, *Principatul transilvăni în secolul XVII*, în *Aspecte din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1945, p. 122-123; *Istoria României*, vol. II, București, 1961, p. 1010; *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 147-148.

TABELUL I

Anul	Olkusz	Poznan	Marlborg	Wschowa	Bydgoszcz	Lublin	Krakow
1579	1						
1581	1						
1582	1						
1583	3						
1585	1						
1589	1	1					
1590		5					
1591	2	6					
1592	2	3	2				
1593	3	5	5				
1594	1	12	8				
1595	3	1	—	4	1	1	
1596	9	—	—	1	—	2	
1597	18	3	—	2	1	2	
1598	12	2	—	—	3	2	2
1599	8	—	—	1	1	2	—
1600	3	—	—	—	1	3	—
1601	—	2	—	—	1	—	11
1605	—	—	—	—	—	—	5
1606	—	—	—	—	—	—	1
Total:	69	40	15	8	8	12	19

Nu am trecut în calcul piesa nr. 214, fiind o piesă hibridă.

TABELUL II

Anul	Polonia		Swid-nica	Prusia	Danzig	Elbing	Lieg-nitz Brieg	Brandenb. Küstrin	Ungaria
	1/2 g	G	1/2 g	G	G	G	G	G	Denari
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1492—99	6								2
1498—1501									1
1501—1505	8								
1506	2								
1508	1								
1510	4								
1521			1						
1524			2						
1526			2						2
1527		5							
1528	1								1
1529		4		1					
1530		2							
1531		10							1
1532		4		3	2				
1533		3		2		1			
1534		1		4	3				

Tabelul II continuare

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1535				2					3
1536									1
1537				3					2
1538				4	1				1
1539				1	1	1			2
1540					2				2
1541				2					3
1542				5					2
1543				1			1		1
1544				2			2		3
1545		1		5				2	4
1546				2					1
1547				1					4
1548		1							3
1549									3
1550									4

TABELUL III

Anul	Ungaria Denari
1551	4
1552	7
1553	2
1554	3
1555	6
1556	3
1557	6
1558	4
1559	2
1560	5
1561	3
1562	1
1563	1
1564	2
1565	3
1566	1
1567	1
1568	8
1569	4
1570	3
1571	8
1572	4

TABELUL IV

Anul	Transilvania		Polonia		Litua- nia		Danzig	Riga	Cieszyn	Curlanda	Lübeck	Bohe- mia	Ungaria		
	III	G	III	G	III	G	III	G	III	K	III	G	T	H	Denari
1573													1		
1574														1	2
1575															8
1576															8
1577															8
1578							1								9
1579			1				1								9
1580						2									12
1581			1			3		1							6
1582			1			5									1
1583			3			4		3							3
1584						1									7
1585			1			7		2							7
1586								8							5
1587															3
1588								3							2
1589			2			1									3
1590			5			1		5							6
1591			8					7							4
1592			7					7							1
1593			13			2		6							3
1594			21			1		13							2
1595			10			1		3							
1596			12			1		7							3
1597	1		27					3	2		1				8
1598			21					4							
1599			13					1							
1600			7												5
1601			14												8+1
1602															7
1603															1
1604															5
1605	1		5												
1606	4		1												3
1607	7														10
1608	5					1									3
1609	2					1									2
1610	1	4				4									1
1611		24				1									

DER MÜNZHORT VON VAD, 15—17. JH.

(MIT. TAF. I, II a, IV—VI)

(Zusammenfassung)

Es wird ein Hort von 739 Silbermünzen veröffentlicht, der in Vad (Bez. Maramureş) gefunden wurde. Die Münzen befanden sich in einem Zinnkrug, der auf dem Henkel das Monogramm MM trägt; die Bodenrossette im Inneren stellt ein Gefäß mit einer stark stilisierten Tulpe dar. Der Krug scheint eine Hermannstädter Arbeit zu sein (siehe Anm. 1). Die Verfasser geben eine vollständige Liste der Hortmünzen, die zwischen 1492/99-1611 in folgenden Ländern, Fürstentümern oder Städten geprägt waren:

Siebenbürgen (chen)	49 Stück (21 Dreiergroschen, 28 Groschen)
Polen	233 Stück (ein Sechsergroschen, 172 Dreiergroschen, 39 Groschen und 21 Halbgroschen)
Litauen	29 Stück (Dreiergroschen)
Danzig	11 Stück (Groschen)
Elbing	2 Stück (Groschen)
Riga	73 Stück (Dreiergroschen)
Schweidnitz	5 Stück (Halbgroschen)
Preussen	38 Stück (Groschen)
Liegnitz-Brieg	3 Stück (Groschen)
Cieszyn	2 Stück (zu drei Kreuzer)
Kurland	1 Stück (Dreiergroschen)
Brandenburg-Küstrin	2 Stück (Groschen)
Lübeck	1 Stück (Taler)
Ungarn	289 Stück (ein Taler, 288 Denare)
Böhmen	1 Stück (Heller)

Der Hort setzt sich demnach aus zwei Talern, einem Sechsergroschen, 296 Dreiergroschen, zwei Dreikreuzerstückchen, 123 Groschen, 26 Halbgroschen, 288 Denaren und einem Heller zusammen.

Die Verfasser erörtern ausführlich die Umstände der Frägung der Hortmünzen und geben den ihnen zugänglichen Literaturnachweis an. Auf Tabelle I sind die polnischen Dreigroschenprägungen des Hortes auf Jahre und Werkstätten aufgeteilt. Tabelle I reiht sich hiemit in eine Untersuchung ein, die vor kurzem hinsichtlich der Aufteilung der in Siebenbürgen umlaufenden polnischen Dreiergroschen auf Münzstätten begonnen wurde (siehe Anm. 14).

Auch eine Liste der aus siebenbürgischen, in letzter Zeit untersuchten und veröffentlichten Heller (siehe Anm. 34) wird gegeben.

Bei den ungarischen Denaren, die in Kremnitz-Bergstadt geprägt sind, wird bemerkt, dass die zwei Wörter der Legende PATRONA IIUNGARIAE jeweils durch Rosetten, Punkte, Sternchen oder Kombinationen dieser Zeichen getrennt sind, die sechs Varianten ergeben (siehe Taf. VI). Nach einer Einteilung dieser Varianten auf Jahre und einem Vergleich mit anderen Horten (siehe Anm. 31), fragen sich die Verfasser, ob die erwähnten Zeichen nicht als Kontrollzeichen dienten, u.zw. bis 1553. Nachher, bis 1579, treten die Denare nur mehr in der III. Variante auf.

Die Tabellen II — IV bringen eine Aufteilung der Hortmünzen auf Jahre und Prägstätten. Diese Aufteilung ist auch für andere, Ende des 16. und Anfang des 17. Jhs. angesammelte Münzhorte (siehe Anm. 38) charakteristisch. Vorliegender Münzhort wurde zu Beginn des 17. Jhs. zusammengetragen. Die politischen und wirtschaftlichen Zustände, die Bedingungen für obige Verteilung, werden erörtert (siehe Anm. 36—41). Geprägt wurden die Hortmünzen in nicht weniger als 15 Ländern, Städten oder Fürstentümern. Diese Vielfalt charakterisiert den Münzumschlag in Siebenbürgen im 16.—17. Jh. (siehe Anm. 42).

Der Hort wurde gegen Ende des Jahres 1611 oder zu Beginn von 1612 vergraben. Der Grund dafür konnte persönlicher Natur sein, kann aber auch mit den Wirren zur Zeit von G. Bathorys Thronverlust in Zusammenhang gebracht werden (siehe Anm. 43).

In diesen Artikel werden Forschungsmethoden verwertet und nachgeprüft, die in den letzten Jahren bei Untersuchung der siebenbürgischen Münzhorte aus dem 16.—17. Jh in Anwendung kamen.

TEZAUURUL MONETAR DE LA ARDUZEL,

sœc. XVII.

(Cu pl. VII)

Tezaurul monetar pe care-l prezentăm în lucrarea de față a fost descoperit în noiembrie 1959 în satul Arduzel, comuna Ulmeni, jud. Maramureș, în curtea casei cu nr. 159, cu ocazia săpării unui beci, la adâncime de 0,50 m. Cele 414 monete de argint erau depozitate într-un vas de lut acoperit cu o piatră. Vasul a fost distrus cu totul de către descoperitori. Monetele se păstrează în Muzeul din Baia Mare. Ele au fost emise în Polonia, la Elbing, la Riga, în Prusia, în Silezia, în Tirol, în Austria de Jos, în Stiria, în Moravia și în Ungaria. Lista lor este următoarea¹ :

I POLONIA

Sigismund III (1587 — 1632)

- 1—4. Piese de 1,5 groși, 1620. H—C, I, 1402.
- 5. Piesă de 1,5 groși, 1620. H—C, I, 1403.
- 6. Piesă de 3 groși, 1621. H—C, I, 1421.
- 7—14. Piese de 1,5 groși, 1621. H—C, I, 1422.
- 15—20. Piese de 3 groși, 1622, H—C, I, 1436.
- 21—53. Piese de 1,5 groși, 1622. H—C, I, 1437.
- 54—79. Piese de 1,5 groși, 1623. H—C, I, 1461.
- 80—81. Piese de 3 groși, 1624. H—C, I, 1487.
- 82—100. Piese de 1,5 groși, 1624. H—C, I, 1489.

- 101. Piesă de 6 groși, 1625, Cf. H—C, I, 1511, dar pe revers GROS... iar cifra 2 din dată de formă obișnuită, nu în formă de Z.

- 102—103. Piese de 6 groși, 1625. Cf. H—C, I, 1511, dar pe revers GROS...

¹ Vezi lista abreviațiunilor.

- 104—112. Piese de 1,5 groși, 1625. H—C, I, 1512.
 113—115. Piese de 1,5 groși, 1625. H—C, I, 1514.
 116—118. Piese de 1,5 groși, 1626. H—C, I, 1530.
 119—120. Piese de 1,5 groși, 1627. H—C, I, 1552.

Ioan Cazimir (1648—1668)²

121. Piesă de 6 groși, 1656. Pe avers I—T; pe revers o frunză de trifoi — o rozetă. H—C, I, 2088.
 122—124. Piese de 6 groși, 1659. TL—B. H—C, I, 2142.
 125. Piesă de 6 groși, 1659. TL—B, H—C, II, 5241.
 126—128. Piese de 6 groși, 1660. TL—B. H—C, I, 2162.
 129. Piesă de 6 groși, 1660. TL—B. Cf. H—C, I, 2162, dar pe avers CASI...
 130—134. Piese de 6 groși, 1660. TL—B. H—C, I, 2163.
 135. Piesă de 6 groși, 1660. TL—B. Cf. H—C, I, 2163, dar D.G.
 136—137. Piese de 6 groși, 1660, T—T. H—C, I, 2165.
 138. Piesă de 6 groși, 1660. GB—A. Cf. H—C, I, 2190, dar la cuvîntul SVE ligătură V+E.
 139—140. Piese de 6 groși, 1660. TL—B. H—C, II, 5247.
 141. Piesă de 6 groși, 1660. T—T. H—C, II, 5249.
 142—148. Piese de 6 groși, 1661. T—T. Cf. H—C, I, 2165, dar D.G și data 1661.
 149—153. Piese de 6 groși, 1661. TL—B. H—C, I, 2183.
 154. Piesă de 6 groși, 1661. N—G. H—C, I, 2186.
 155. Piesă de 6 groși, 1661. N—G. H—C, I, 2187.
 156—157. Piese de 6 groși, 1661. GB—A. H—C, I, 2189.
 158—159. Piese de 6 groși, 1661. GB—A. H—C, I, 2190.
 160—162. Piese de 6 groși, 1661. GB—A. H—C, I, 2191.
 163. Piesă de 6 groși, 1661. GB—A. H—C, I, 2193.
 164. Piesă de 6 groși, 1661. N—G. Cf. H—G, II, 5252, dar pe revers REG POL.
 165—166. Piesă de 6 groși, 1661. TL—B. H—, IV, 7658.
 167—174. Piese de 6 groși, 1662. T—T. H—C, I, 2207.
 175—176. Piese de 6 groși, 1662. T—T. Cf. H—C, I, 2207, dar pe avers SVEC.
 179—180. Piese de 6 groși, 1662. GB—A, H—C, I, 2210.
 181. Piesă de 6 groși, 1662. GB—A, Cf. H—C, I, 2211, dar pe avers POL.

² La monetele poloneze emise de Ioan Cazimir, precum și la monetele emise pe teritoriul imperiului habsburgic, care prezintă sigle de monetării sau monetari, am crezut necesar să menționăm la început siglele monetelor, cu toate că, la monetele poloneze acest lucru este inclus în referința la colecția lui Hutten-Czapski, pentru a da cititorului o mai bună privire de ansamblu asupra monetarilor din timpul regelui Ioan Cazimir și a siglelor ce apar pe monetele emise pe teritoriul imperiului habsburgic prezente în tezaurul de la Arduzel.

- 182—187. Piese de 6 groși, 1662. A—T. H—C, I, 2213.
 188. Piesă de 6 groși, 1662. A—T. H—C, I, 2215.
 189—192. Piese de 6 groși, 1662. A—T. H—C, I, 2216.
 193—200. Piese de 6 groși, 1662. A—T. H—C, I, 2217.
 201—202. Piese de 6 groși, 1662. A—T. Cf. H—C, I, 2218, dar cu siglele A—T.
 203. Piesă de 6 groși, 1662. AC—PT. H—C, I, 2219.
 204—222. Piese de 6 groși, 1663. A—T. H—C, I, 2244.
 223. Piesă de 6 groși, 1663. AC—PT. H—C, I, 2245.
 224—225. Piese de 6 groși, 1663. A—T. H—C, III, 5919.
 226—235. Piese de 6 groși, 1663. A—T. H—C, III, 5920.
 236—247. Piese de 6 groși, 1663. A—T. H—C, IV, 7671.
 248—263. Piese de 6 groși, 1664. A—T. H—C, I, 2257.
 264—274. Piese de 6 groși, 1664. A—T. H—C, I, 2258.
 275—276. Piese de 6 groși, 1664. A—T. H—C, I, 2278.
 277—282. Piese de 6 groși, 1664. A—T. H—C, IV, 7674.
 283—287. Piese de 6 groși, 1665. A—T. H—C, I, 2279.
 288—299. Piese de 6 groși, 1665. A—T. H—C, I, 2280.
 300—311. Piese de 6 groși, 1666. A—T. H—C, I, 2296.
 312—314. Piese de 6 groși, 1666. A—T. Cf. H—C. I. 2278. dar pe avers SMDL, iar pe revers PO și data 1666.
 315—328. Piese de 6 groși, 1666. A—T. H—C, II, 5264.
 329. Piesă de 6 groși, 1667. TL—B. H—C, I, 2319.
 330—333. Piese de 6 groși, 1667. TL—B. H—C, I, 2320.
 334. Piesă de 6 groși, 1667. TL—B. Cf. H—C. I. 2320. dar pe avers POL SVE.
 335—343. Piese de 6 groși, 1667. TL—B. H—C, I, 2322.
 344—362. Piese de 6 groși, 1667. TL—B. H—C, I, 2323.
 363. Piesă de 6 groși, 1667. A—T. H—C. II. 5268.
 364. Piesă de 6 groși, 1668. TL—B. Cf. H—C. I. 2332, dar pe avers PO.

II. ELBING (atelierul regal)

Gustav Adolf (1611—1632)

- 365—367. Piese de 1,5 groși, 1632. Cf. H—C. II. 4281. dar pe revers MON (eta) NO (va) REG (ni) SVE (corum).
 368—369. Piese de 1,5 groși, 1633. Identice cu nr. 365—367. dar cu data 1633.

III. RIGA

Gustav Adolf (1611—1632)

- 370—371. Piese de 1,5 groși, 1624. H—C. II, 4370.

Christina (1634—1654)

372. Piesă de 1,5 groși, 1648. Cf. H—C, II, 4402, dar pe avers S, iar pe revers RIG.

IV. PRUSIA

Georg Wilhelm (1619—1640)

373. Piesă de 1,5 groși, 1623. Cf. H—C, IV, 8723, dar cu data 1623.
 374—376. Piese de 1,5 groși, 1624. H—C, IV, 8728.
 377—378. Piese de 1,5 groși, 1625. H—C, IV, 8724, dar cu data 1625.
 379—380. Piese de 1,5 groși, 1626. H—C, IV, 8724, dar cu data 1626.

V. SILEZIA

Leopold I (1657 — 1705)

381. Piesă de 3 creițari, 1660, G—H. Av. LEOPOLDVS D (ei): G (ratia): (3) R (omanorum). I (mperator). S (emper). A (ugustus). G (ermaniae). H (ungariae). B (ohemiae). REX. Legenda între două cercuri de perle foarte mărunte. Bustul împăratului, cu perucă, lauri și cuirasă, spre dreapta. La gît poartă ordinul linii de aur. Cifra 3 se referă la valoarea piesei: trei creițari.
 Rv. ARCHIDVX. A (ustriae): DVX. B (urgundiae) ET (în ligatură) SIL (esiae). 1660. Legenda între două cercuri de perle foarte mărunte. Vulturul bicefal austriac, cu aripile întinse, ținând în ghiare, de o parte și de alta, o sabie și un sceptru. Pe piept, poartă un scut cu armele Austriei (bandă orizontală) și ale Burgundiei (două benzi oblice, din stînga sus, spre dreapta jos). Deasupra celor două capete ale vulturului o coroană imperială. Vulturul e încadrat de siglele G—H.
382. Idem, 1666. SHS. Identică cu nr. 381, dar pe avers LEOPOLD (us)... R (ex), iar pe revers ARCHID AV (SHS) D BVR ET (ligatură E+T) ... 16-66. Împăratul poartă guler înalt.
- 383—384. Idem, 1667. SHS. Identice cu nr. 382, dar cu data 1667.
385. Idem, 1668. SHS. Identice cu nr. 382, dar cu data 1668.
- 386—390. Idem, 1669. SHS. Identice cu nr. 382, dar cu data 1669.
- 391—393. Idem, 1670. SHS. Identice cu nr. 382, dar pe avers LEOPOLDVS, iar pe revers B în loc de BVR și data 1670.

VI. TIROL

Ferdinand Carol (1632—1662).

394. Piesă de 3 creițari, 1639. Av. FERDIN (andus). CAROL (us). D (ei): G (ratia): ARCHID (ux): A (ustriae). În cîmp 16—39. Legenda între două cercuri de perle. Bustul ducelui Ferdinand Carol, cu cuirasă, peste care poartă o manta cu guler înalt, și coroană, spre dreapta. Rv. DVX. BVRGVND (iae). (3) COM (es): TYROLIS. După ultimul cuvînt o steluță. Legenda între două cercuri de perle. Două scuturi alăturate cu armele Austriei (vezi nr. 381) și ale Tirolului: vultur încoronat, cu aripile întinse, spre dreapta. Deasupra celor două scuturi o rozetă.

395. Idem, 1642. Identică cu nr. 394, dar pe avers AV și 1642.
 396. Idem, 1643. Identică cu nr. 395, dar cu data 1643.
 397. Idem, 1653. Identică cu nr. 395, dar cu data 1653, iar banda orizontală de la armele Austriei este ornamentată.
 398. Idem, 1656. Identică cu nr. 397, dar cu data 1656, iar pe revers, după ultimul cuvânt, o cruce treflată.
 399—400. Idem, 1661. Identice cu nr. 397, dar cu data 1661.
 401. Idem, 1662. Identică cu nr. 397, dar cu data 1662.

Sigismund Francisc (1662—1665)

402. Idem, 1664. Av. SIGIS (mundus): FRANC (iscus). D (ei): G (ratia): ARCHID (ux). AV (striae). Legenda între două cercuri de perle. Bustul ducelui, cu perucă cu bucle mari, cu platoșe și mantie, spre dreapta. Rv. DVX. BVRG (undiae): (3) COM (es). TYRO (lis). 16—64. Tipul reversului ca la nr. 397, dar deasupra celor două scuturi o coroană imperială, iar între scuturi un sceptru (?) ornamentat.
 403. Idem, 1665. Identică, cu nr. 402, dar cu data 1665.

Leopold I (1665—1705)

404. Idem, 1669. Av. LEOPOLDVS D:G:R:I:S:A:G:H:B:R. Legenda între două cercuri de perle. Bustul împăratului, cu perucă cu păr lung, cu lauri, cu armură, cu mantie și guler înalt, spre dreapta. Rv. ARCHID: A: (3) D:B:CO:TY. 16—19. Tipul reversului ca la nr. 402.

VII. AUSTRIA

A) Niederösterreich

Leopold I (1657—1705)

405. Piesă de trei creițari, 1662. LEOPOLDVS. D.G.R.I. (3). S.A.G.H.B.REX. Legenda între două cercuri de perle. Bustul împăratului, cu păr lung și lauri, cu cuirasă, mantie și guler înalt, spre dreapta. Rv. ARCHI. AVS. D(CA în monogram)VX BVR C TYR 16—62. Legenda între două cercuri de perle. Vulturul bicefal austriac cu coroană imperială, cu sabie și sceptru, avînd pe piept armele Austriei și Burgundiei.
 406. Idem, 1666. Identică cu nr. 405, dar pe avers cifra 3 între R.I. iar pe revers ARCHID. . . DVX B CO. . . după AVS un semn de monetar în formă de rozetă într-un cerc. Data 1666.
 407. Idem, 1669. Identică cu nr. 406, dar pe avers cifra 3 după R.I.S., iar pe revers data 1669.
 408—409. Idem, 1670. Identice cu nr. 407, dar cu data 1670.
 410. Piesă de 6 creițari, 1674. Identică cu nr. 405, dar pe avers (VI) după R.I.S., iar după REX o steluță. Reversul ca la nr. 406, dar cu data 1674.

B) Steiermark

Ferdinand III (1637—1657)

411. Piesă de 3 creițari, 1657. Av. FERDI (nandus). III. D.G.R. (3) S.A.G.H.B. REX. După ultimul cuvînt o rozetă (?). Legenda între două cercuri de perle. Bustul împăratului, cu păr lung, cu lauri și cui-rasă, spre dreapta. La gît poartă ordinul linei de aur.
Rv. ARCHI. AVS. DVX. BVR. STYRIAE 1657. La ultimul cuvînt ligatură A + E. Legenda între două cercuri de perle. Cercul exterior din perle mai mari. Trei scuturi dispuse în formă de treflă, unul cu vulturul bicefal austriac, altul cu armele Burgundiei, al treilea cu armele Stiriei : grifon pe picioarele dinapoi, spre stînga. Intre scuturi cite un ornament în formă de amnar stilizat.

Leopold I (1657—1705)

412. Idem, 1669. Av. LEOPOLDVS D.G.R.I. (3) S.A.G.H.B. REX. După ultimul cuvînt o cruciuliță. Legenda între două cercuri de perle. Bustul împăratului, cu păr lung, lauri, cui-rasă, mantie și guler înalt, spre dreapta. La gît poartă ordinul linei de aur.
Rv. Identic cu nr. 411, dar BVRG și data 1669. Pe lîngă cele trei ornamente în formă de amnar cite o steluță. Ornamentul dintre scuturile cu armele Stiriei și Burgundiei încadrat de literele I A N.

VIII. MORAVIA

Ferdinand II (1619—1637)

413. Piesă de 3 creițari, 1629. Av. FERDI (nandus) II. D.G.R. (3) I.S.A.G.H.B.R. După ultima literă un semn de monetar, puțin vizibil. Ultima literă mai mică decît celelalte. Legenda între două cercuri de perle. Bustul împăratului, cu lauri și armură, spre dreapta. Rv. ARCHIDV A DV B C T 1629. După A (ustriae) un semn de monetar în formă de „O“ cu marginile laterale îngroșate, în paranteză. Legenda între două cercuri de perle. Vulturul bicefal austriac cu aripile întinse, cu sabie și sceptru, cu coroană imperială, avînd pe piept armele Austriei și ale Burgundiei.

IX. UNGARIA

414. Piesă de 3 groși, 1623. K—B. U, 277.

Piese tezaurului se repartizează deci astfel:

Polonia	364 piese (247 piese de 6 groși, 9 de 3 groși, 108 de 1,5 groși)
Elbing	5 piese (de 1,5 groși)
Riga	3 piese (de 1,5 groși)
Prusia	8 piese (de 1,5 groși)
Silezia	13 piese (de 3 creițari)
Tirol	11 piese (de 3 creițari)
Austria	8 piese (una de 6 creițari, 7 de 3 creițari)
Moravia	1 piesă (de 3 creițari)
Ungaria	1 piesă (de 3 groși)
<hr/>	
Total	414 piese

Vom discuta pe rind diferitele emisiuni monetare din tezaur.

Emisiunile monetare poloneze din timpul domniei lui Sigismund III sînt în majoritate covârșitoare piese de 1,5 groși bătute la Bydgoszcz (Bromberg); asemenea piese se emit în cantități enorme între 1614—1627³. Alături de acestea apar puține piese de 3 groși de la aceeași monetărie.

Emisiunile din timpul lui Ioan Cazimir sînt exclusiv piese de 6 groși. Primele emisiuni de acest fel, din timpul domniei lui Ioan Cazimir datează din 1650, dar, judecînd după datele pe care le furnizează colecția lui Hutten-Czapski și manualul lui Gumowski, emisiuni masive de asemenea piese apar abia din 1660⁴, lucru care se reflectă și în compoziția tezaurului (vezi mai jos). Amintim că piesele de 6 groși (în poloneză Szostak⁵) se emit pentru prima dată pe timpul lui Sigismund I, la 1528⁵, conform unei ordonanțe din 1526⁶. Ei sînt emiși pînă la 1627, cînd dieta din acest an interzice baterea de monete de argint mai mici decît talerul⁷. Pe monetele de 6 groși din tezaurul de la Arduzel apar următoarele sigle⁸ :

1. Pe avers I-T, pe revers frunză de trifoi-rozetă.
2. TL-B
3. T-T
4. GB-A
5. N-G
6. A-T
7. AC-PT

Siglele nr. 2—7 sînt pe reversul monetelor.

Siglele I-T sînt inițialele numelui lui Iohann Thamm, monetar și verficator între 1655-1661 la monetăria din Cracovia. Frunza de trifoi pare a fi semnul monetarului Slomnicki, care funcționează la aceeași oficiină între 1656-1657. Nu cunoaștem semnificația rozetei, dar n-ar fi exclus ca frunza de trifoi și rozeta să fie semnul unui singur monetar, al cărui nu-

³ Gumowski ; p. 48

⁴ H-C. I. 295 sqq; Gumowski, p. 148.

⁵ Gumowski, p. 105.

⁶ Schrötter, s.v. Sechsröschen.

⁷ Gumowski, p. 45.

⁸ În legătură cu siglele monedelor și monetarii, vezi Gumowski, p. 59-62. 187-197.

me nu e cunoscut. Siglele TL-B sînt inițialele vestitului matematician și antreprenor Titus Livius Boratini, care conduce monetăria din Cracovia între 1658-1661. Siglele T-T sînt inițialele monetarului Thomas Timpf. Siglele GB-A sînt inițialele lui Giovanni Battista Amuretti, arendașul monetăriei din Lemberg între 1660-1662. Siglele N-G sînt inițialele lui Niklas Gilli, arendașul monetăriei din Poznan între 1660-1662. El este arestat din cauza unor nereguli și monetăria se închide la 1662. Siglele A-T sînt inițialele lui Andreas Timpf, fratele lui Thomas Timpf, amintit mai sus. Siglele AC-PT înseamnă Andreas Timpf Capitaneus Piaseczinensis⁹. Piaseczna înseamnă în poloneză monetărie.

Monetele orașului Elbing sînt exclusiv piese de 1,5 groși, considerate monete de inflație, emise în atelierul regal suedez din Elbing în cantități uriașe, după ocuparea orașului de către suedezi în 1626. Circulația lor este interzisă pe teritoriul orașului Danzig și în Prusia din 1630, iar pe teritoriul polonez din 1633¹⁰.

Piesele de 1,5 groși din Riga sînt emise aici de suedezi după ocuparea orașului în 1621.

Piesele de 1,5 groși prusiene, împreună cu cele poloneze, cele de Elbing și Riga, de aceeași valoare sînt nelipsite în tezaurele monetare transilvane acumulate în prima jumătate a secolului XVII și apar frecvent și în cele acumulate în doua jumătate a acestui secol¹¹. Și piesele prusiene de 1,5 groși se emit, pare-se, numai pînă la 1627.

Pieseile sileziene sînt piese de 3 creițari, care, în Silezia, circulă sub numele de böhm¹². Pieseile din tezaurul de la Arduzel sînt emise la Wrocław (Breslau). Alte monetării funcționează în Silezia la Glatz, Opolie (Oppeln) și Brieg. Pieseile din tezaur poartă siglele G-H și SHS, care reprezintă inițialele monetarilor Georg Hübner (1648-1664) și Solomon Hamnerschied (1664-1691)¹³. Regiunea sileziană cu monetăria de la Wrocław ajunge în stăpînirea Austriei odată cu Ungaria, Boemia și Moravia, după 1526, deci după distrugerea regatului ungar de către turci. După cum se știe împăratul Ferdinand justifică anexarea acestor teritorii pe temeiul căsătoriei lui, în 1521, cu Anna, Fiica lui Vladislav II și sora lui Ludovic II al

⁹ H-C. I. p. 299-300.

¹⁰ Gumowski, p. 52.

¹¹ E. Chirilă — N. Lupu, *Tezaurul feudal de la Sadu, sec. XVI—XVII*, în *Muzeul Brukenenthal. Studii și comunicări, Arheologie și istorie*, 12, 1965, p. 121-142; E. Chirilă — V. Lucăcel, *Tezaurul feudal de la Aghireș sec. XVI—XVII*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, series Historia*, 1965, Fasc. II, p. 37-54; E. Chirilă — V. Feneșan, *Tezaurul de monede feudale de la Mihaie Viteazul, sec. XVI—XVII*, în *Muzeul Brukenenthal...*, 13, 1967, p. 197-205; E. Chirilă — Z. Milea; *Tezaurul de la Iacobeni, sec. XVI—XVII*, în *Apulum*, VI, 1967, p. 289-306; E. Chirilă — V. Pepelea, *Tezaurul monetar de la Feisa, sec. XVII*, în *Muzeul Brukenenthal...*, vol. 14, 1968; E. Chirilă, — Th. Năgler, *Tezaurul feudal de la Buzd, sec. XVI—XVII*, în *Muzeul Brukenenthal...*, vol. 14, 1968; E. Chirilă — I. Chifor, *Tezaurul feudal de la Suatu, sec. XVII*, în mss. Pentru a doua jumătate a secolului XVII vezi E. Chirilă — D. Ignat, *Tezaurul feudal de la Gurba, Oradea*, 1967; G. Anchel, *Trei tezaure monetare din sec. XVII*, în *Apulum*, V, 1964, p. 375 sqq.; id., *Tezaurul monetar din secolul XVII de la Răscruți*, în *Apulum*, VII, p. 303 sqq.

¹² În legătură cu numele silezian al pieselor de trei creițari, böhm. și grossi Pragenses, vezi F. Friedensburg, *Schlesien Münzgeschichte in Mittelalter*, Breslau, 1877-1878, p. 50 și 315; Schrötter, s.v. Böhm și Prager Groschen.

¹³ *Erklärung*, p. 153, 321; *Cejnek*, p. x.

Ungariei ; această căsătorie fusese plănuită încă din 1516¹⁴. Boemia și Moravia, împreună cu o parte din Silezia, aparținuseră Ungariei.^{14a}

Monetele tiroleze, ca și cele din Austria de Jos și Stiria, sînt în majoritate absolută piese de trei creițari, așa numiții **Dreikreuzer**, **Kaisergroschen** sau **Landgroschen**, care se emit în Austria de pe la jumătatea secolului XVI¹⁵. Piesele tiroleze din tezaur sînt emise de Ferdinand Carol, Sigismund Francisc și Leopold I. Tirolul este unit la imperiul german pe timpul lui Maximilian I (1493-1519), în 1491, după moartea lui Sigismund, comitele Tirolului, dar se afla încă din 1363 în stăpînirea Habsburgilor. Între 1379-1490 și 1564-1665 Tirolul se bucură de autonomie în cadrul imperiului, sub propriii săi principii. Ferdinand Carol și Sigismund Francisc sînt strănepoți ai împăratului Ferdinand I și fiii lui Leopold V, principele Tirolului, și al Claudiei de Medici¹⁶. Ei aparțin așa numitei ramuri tiroleze a casei de Austria, celelalte două ramuri fiind ramura austriacă, întemeiată de Maximilian II și cea, stiriană, întemeiată de Carol al II-lea, ambii fii ai împăratului Ferdinand I. După moartea lui Sigismund Francisc, Tirolul este anexat la imperiul habsburgic. Monetele tiroleze sînt emise la Hall¹⁷.

Monetele nr. 405-412 sînt emise în provinciile austriece Austria de Jos și Stiria. Le-am descris separat doar din motive de metodă. După cum s-a mai spus, ele sînt piese de trei creițari și o piesă de șase creițari. Piesele din Austria de Jos sînt emise la Viena. Siglele AC în monogram, care apar pe moneta nr. 405, sînt inițialele meșterului monetar Andreo Cetto, care lucrează între 1660-1665¹⁸. Rozeta de pe piesele nr. 406-410 este semnul meșterului monetar Franz Faber¹⁹. Piesele de Stiria sînt emise la Gratz²⁰. Literele IAN de pe moneta nr. 412 sînt inițialele meșterului monetar I.A. Nowak, care activează aici între 1669-1692²¹. Leopold apare pe aceste monete cu titlul de arhiduce al Austriei și duce al Burgundiei. Titlul de arhiduce este creat de ducele Rudolf IV încă din 1359, dar titlul este confirmat oficial abia în 9 ianuarie 1453 de către împăratul Frederic IV²². Amintim că titlul de duce este purtat de membrii casei de Austria din 1156. Titlul de duce al Burgundiei este cîștigat de împăratul Maximilian I prin căsătoria sa în 1477 cu Maria de Burgundia, fiica lui Filip Temerarul, ducele Burgundiei care moare la 1477 în lupta de la Nancy, împotriva regelui Franței Ludovic XI²³.

Piesa nr. 413 este emisă în Moravia la Olomouc (Olmütz). Cercul cu

¹⁴ E. Zöllner, *Geschichte Österreichs*, ed. II, Viena, 1961, p. 160, 161: în legătură cu anexarea celorlalte regiuni sileziane la Austria, vezi G. Ströhl *Österreichische-Ungarische Wappenrolle*, Viena, 1890, p. XII.

1954, s.v. Bohemia, Moravia, Silezia.

^{14 a)} În legătură cu Boemia, Moravia și Silezia, vezi *Germanic Coinages*, W.D. Craig.

¹⁵ Schrötter, s.v. Dreikreuzer și Kaisergroschen.

¹⁶ Zöllner, op. cit., Tafel III.

¹⁷ Cejnek, p. 97, 98, 119.

¹⁸ Id., p. I.

¹⁹ Id., p. I.

²⁰ Id., p. 118.

²¹ Id., p. II.

²² Ströhl, op. cit., p. x.

²³ Zöllner, op. cit., p. 132.

părțile laterale îngroșate este un semn de monetar dintre anii 1627-1641²⁴.

Moneta nr. 414 este o piesă de trei groși, valorind nouă denari, numindu-se din această cauză **novenarius**²⁵. Piese este emisă la Kremnica, după cum arată inițialele K-B.

După cum s-a mai spus, Moravia și Ungaria ajung să facă parte din imperiul habsburgic după 1526, dar un precedent la unirea lor, precum și a Boemiei, la imperiul german este creat de încoronarea ducelui Albrecht V. căsătorit cu fiica lui Sigismund de Luxemburg, ca rege al Ungariei și Boemiei în ianuarie 1438²⁶.

Cele mai vechi monete din tezaur, cinci piese de 1,5 groși poloneze (nr. 1—5) sînt emise în 1620. Cea mai recentă monetă din tezaur, o piesă austriacă de șase creițari (nr. 410), a fost emisă în 1674. Monetele tezaurului se înșirue deci pe o perioadă de doar 55 de ani, ceea ce la un tezaur feudal reprezintă un interval destul de scurt.

Cele 414 piese ale tezaurului sînt toate emise în afara Transilvaniei, în nu mai puțin de 10 țări, provincii sau orașe. De fapt această varietate este mai mult aparentă și de natură geografică, pentru că piesele tezaurului se împart în monete emise după sistemul monetar polonez (Polonia, Elbing, Riga, Prusia și Ungaria) și după cel austriac (Silezia, Tirol, Austria de Jos, Stiria și Moravia). Nu e mai puțin adevărat însă că marea varietate a monetei divizionare de argint străine care circulă în Transilvania, în special monetă poloneză, ca și cantitatea redusă sau absența totală a monetei divizionare transilvane de argint e un fenomen caracteristic pentru circulația monetară în Transilvania în secolul XVII, fenomen care se manifestă din plin încă din secolul XVI. Impotriva lui luptă fără succes, la începutul secolului XVII, Bocskay și Bathory, ale căror emisiuni de monetă mărunță de argint au scopul precis de a scoate din circulație moneda poloneză care circula în Transilvania²⁷.

Dăm mai jos (la sfîrșitul articolului de față) un tabel cu repartizarea cronologică a monetelor pe țări, provincii sau orașe. Tabelul oferă o privire generală asupra monetei mărunte de argint, de șase groși sau mai mică, ce se afla în circulație în Transilvania în deceniile șapte-opt ale secolului XVII. În același timp tabelul arată că acumularea părții celei mai substanțiale a tezaurului a avut loc prin anii 1668-1670. Am arătat într-o altă lucrare că **procentul maxim** de piese din emisiunile unui an ajunge din Polonia în Transilvania în 4-6 ani de la data emisiunii²⁸. Cota cea mai mare de monete poloneze din tezaur e cea a anului 1663, care a intrat deci în tezaur pe la 1668-1669. Numărul de monete poloneze din tezaur merge crescînd constant spre 1663 și descrește constant de la această dată, pentru că monetele emise înainte de 1663 s-au dispersat mai mult, iar cele de după acest an n-au avut încă timpul necesar să pătrundă în cantitate

²⁴ Cejnek, p. VIII.

²⁵ C. Kiriteșcu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, București, 1964, p. 106.

²⁶ Zöllner, *op. cit.*, p. 144.

²⁷ L. Huszár, *Bethlen Gábor pénzei* (Monedele lui G. Bethlen), Cluj, 1945, p. 10-11 ;

16-17: în legătură cu circulația monetară în sec. XVI în Transilvania și explicația fenomenului amintit, vezi discuția amănunțită la E. Chirilă — Șt. Dănilă, *Tezaurul monetar de la Șieu, sec. XIV-XVII*, în *Aputum*, VII, 1968, p. 522-524.

maximă în Transilvania iar, după 1671, pătrunderea lor aici este îngreunată sau oprită integral de tulburările din principatul transilvan (vezi mai jos). Din acest punct de vedere tezaurul prezintă o analogie perfectă cu tezaurele monetare de la Sadu, Aghireș, Iacobeni, Mihai Viteazu, Feisa, Buzd și Suatu (acumulate în prima jumătate a secolului XVII), la care cota cea mai mare de monete poloneze e cea a anului 1623 și la care cea mai mare parte a tezaurului a fost acumulată în intervalul de pace și relativă prosperitate dintre 1627-1629, lucru pe care-l arată limpede tabelele cu distribuția cronologică a monetelor din aceste tezaure^{28a}. Un alt tezaur, acumulat la începutul secolului XVII aduce și el o dovadă în legătură cu timpul de care are nevoie moneta străină pentru a ajunge în Transilvania din țara de origine: piesele emise în Confederația Olandeză au neovie de circa patru ani pentru a ajunge din Olanda în Transilvania^{28b}. De notat că și piesele sileziene, provenind din imperiul habsburgic, ca și cele din Austria de Jos, au cea mai mare cotă tot în anii 1669-1670.

De altfel nici nu este de așteptat ca o cotă mare de piese poloneze să fi pătruns în Transilvania și să fi fost acumulată în anii 1660, 1661, 1662, adică la data cînd turcii pătrund în Transilvania sprijinindu-l pe Acațiu Barcsay împotriva lui Rakoczy cînd are loc lupta de la Gilău (22 mai 1660) moartea lui Rakoczy la Oradea, intervenția turcească și austriacă în Transilvania, lupta de la Seleușul Mare (1662) care se termină cu moartea lui Kemény. E foarte probabil că moneta poloneză nu începe să se îndrepte în cantități apreciabile spre Transilvania după expediția poloneză a lui Rákóczy, înainte de 1664, data păcii de la Vasvar, după care austriecii și turcii se retrag din principatul transilvan și cînd, chiar în condițiile nenorocitei domnii a lui Apaffy, există totuși minimul de siguranță necesar schimbului comercial și, deci, circulației monetare din Polonia spre Transilvania. De altfel e semnificativ faptul că, deși prima moneta poloneză din tezaur din jumătatea a doua a secolului XVII se datează în 1656, există un hiatus între acest an și 1659, hiatus care acoperă anii 1657-1658, adică exact anii în care Rakoczy este înfrînt în Polonia (1657) și în care turcii și tătarii atacă și pradă Transilvania (1658), după ce Rakoczy obligase dieta de la Mediaș (27 ianuarie 1658) să-l realegă principe al Transilvaniei, împotriva candidatului turcilor, Acațiu Barcsay. Acest fapt arată odată mai mult cît de sensibilă este circulația monetară față de evenimentele politice și cît de prompt reacționează ea față de acestea²⁰.

Monetele din prima jumătate a secolului XVII prezente în tezaur, piesele de 1,5 groși poloneze, de Elbing, de Riga și prusiene, nu reprezintă decît un numerar rămas în circulație în continuare și nu trebuie considerate ca o indicație că tezaurul ar fi fost acumulat parțial în prima ju-

²⁸ Vezi E. Chirilă — N. Lupu, *Tezaurul ... de la Sadu*, p. 133 : chestiunea e apoi re-luată și discutată document și în articolele despre tezaurele de la Aghireș, Iacobeni, Mihai Viteazu, Feisa, Buzd și Suatu (vezi mai sus, n. 11).

^{28a} a. Vezi nota 11.

^{28b} b. Vezi E. Chirilă — O. Bandula, *Tezaurul monetar de la Baia Mare*, Baia Mare

1966, p. 46.

²⁹ E. Chirilă — V. Lucăcel, *Tezaurul ... de la Aghireș*, p. 52.

mătate a secolului XVII. În cazul acesta n-ar trebui să lipsească din compoziția tezaurului bogatele emisiuni monetare ale lui G. Bethlen și, uneori, chiar ale lui Bathory un număr mare de piese de Elbing, care sînt prezente în toate tezaurele monetare din prima jumătate a acestui secol. De altfel tezaurele monetare acumulate în prima jumătate a secolului XVII prezintă o distribuție cronologică³⁰ net deosebită de cea a pieselor din prima jumătate a secolului XVII prezente în tezaurul de la Arduzel.

Aparent surprinzătoare este lipsa totală a monetei transilvane în tezaur, care se explică prin faptul că, judecînd după datele concludente pe care le dă repertoriul lui Resch³¹, emisiunile de monete mărunte de argint sînt extrem de puține în Transilvania în a doua jumătate a secolului XVII, iar situația economică a proprietarului tezaurului (vezi mai jos) nu i-a permis să achiziționeze piese mari de argint sau piese de aur. După cum s-a mai spus, lipsa monetei transilvane din prima jumătate a secolului XVII, în special a emisiunilor lui Bethlen, e o dovadă concludentă că tezaurul a fost acumulat în a doua jumătate a acestui secol. Discontinuitatea cronologică ce se manifestă în repartitia monetelor din tabel între 1629-1659 pare a fi generală la tezaurele transilvane. Ea se manifestă clar la tezaurele monetare acumulate pînă la sfîrșitul primei jumătăți a secolului XVII și e vizibilă și la cele acumulate în a doua jumătate a acestui secol³². Ea se datorește tulburărilor provocate în viața economică de luptele care izbucnesc după moartea lui Bethlen și abdicarea Catherinei de Brandenburg în legătură cu succesiunea la tronul transilvan și în general situației tulburi a economiei transilvane pînă la pacea westfalică, situație care împiedică aflulxul de monetă străină spre Transilvania, în timp ce emisiunile locale de monetă mărunță de argint sînt foarte reduse sau inexistente.

Puținele piese din tezaur emise pe teritoriul imperiului habsburgic înainte de 1648 au pătruns foarte probabil în Transilvania numai după pacea westfalică³³ iar numărul lor mic trebuie pus în legătură cu starea de tensiune dintre principatul transilvan și imperiul habsburgic, care rămîne o caracteristică permanentă a primei jumătăți a secolului XVII³⁴ și care se repercutează asupra legăturilor economice dintre principat și imperiu.

Cea mai recentă piesă din tezaur se datează în 1674. E deci foarte probabil că îngroparea tezaurului a avut loc încă în cursul anului 1674 și nu mai tîrziu. În această ultimă ipoteză ar fi de așteptat ca în tezaur să se găsească mai multe piese cu data de 1674, nu o singură piesă. În ce privește cauza îngropării, proprietarul tezaurului l-a putut ascunde și din

³⁰ Vezi tabelele de distribuție cronologică a monedelor la tezaurele monetare de la n. 11.

³¹ A. Resch, *Siebenbürgische Münzen und Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart*, Sibiu, 1901.

³² Vezi nota 30.

³³ Vezi tezaurele monetare de la nota 11, în special tezaurul de la Aghireș, p. 53 și tezaurul de la Gurba, p. 23.

³⁴ a) În legătură cu relațiile dintre principatul transilvan și imperiul habsburgic în prima jumătate a secolului XVII vezi M. Depner, *Das Fürstentum Siebenbürgen im Kampf gegen Habsburg*, Stuttgart, 1938.

motive de ordin personal. Dar în Transilvania izbucnesc după 1671, deci după executarea în Ungaria (30 aprilie 1671) a lui Fr. Nádasdy, Petre Zrinyi și Fr. Frangepan și după emigrarea protestanților unguri în principatul transilvan, un lung șir de tulburări și lupte, în care sentimentele anitgermane ale emigranților și ambițiile politice ale lui Apaffy, care dorea să ajungă rege, au un rol însemnat. Lupta de la Satu Mare la 1672 și decapitarea lui Dionisie Bánffy în decembrie 1674 sînt doar două din episoadele sîngeroase ale acestor frămîntări care constituie preludiul crîncenelor răfuieii dintre curuți și lobonți³⁴. Așa stînd lucrurile, e foarte probabil că starea de nesiguranță din principatul transilvan l-a îndemnat pe proprietar să-și îngroape tezaurul în 1674. E semnificativ de altfel faptul că în tezaur nu se află monete din anii 1671, 1672, 1673 și că, după cum s-a mai spus, tezaurul cuprinde o singură monetă din 1674. Aceasta este, socotim noi, o dovadă în plus că perioada de acumulare a grosului tezaurului nu depășește anul 1670.

În ce privește numerarul, tezaurul se compune din 247 piese de șase groși, 10 piese de trei groși, o piesă de șase creițari, 32 piese de trei creițari și 124 piese de 1,5 groși. Piesele poloneze de 3 groși de la începutul secolului XVII valorează nouă denari³⁵. Piesa de șase groși poloneză este egală în greutate cu cea austriacă de șase creițari³⁶ și valorează deci nouă denari (vezi mai jos), nu optsprezece. Piesa ungurească de trei groși, bătută după sistemul monetar polonez valorează nouă denari, după cum, de altfel, indică cifra VIII de pe reversul acestei piese (nr. 414. Piesa de 1,5 groși, considerată monedă de inflație, valorează doi denari³⁷ iar un creițar potrivit reglementării cursului monetei din 1687, valorează doi denari³⁸, nu 1,5 denari, ca la începutul secolului XVII³⁹. Deci piesa de șase creițari valorează 12 denari⁴⁰. Pe baza acestor date, tezaurul reprezintă o valoare de 3592 denari. Din această sumă moneda poloneză sau venită prin Polonia (din Elbing, Riga, Prusia) reprezintă 3293 denari, adică 91,67 % iar cea venită din imperiul habsburgic reprezintă abia 219 denari, adică 6,09 %, deci o cotă parte infimă⁴¹.

³⁴ În legătură cu evenimentele din Transilvania în a doua jumătate a secolului XVII, vezi *Istoria României*, vol. III. București, 1964, p. 220-241 : *Din Istoria Transilvaniei*, București, 1960, p. 143-146, 152-154; A. Vereș, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. XI. București, 1939), introducere; C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III.1. București, 1942, p. 358-364; I. Lupaș, *Sfîrșitul suzeranității otomane și începutul regimului habsburgic în Transilvania*, în *Studii istorice*, vol. IV. Sibiu, 1943, p. 127-144; M. Lupaș - Vlasiu, *Principatul transilvan în veacul al XVII-lea, în Aspecte din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1945, p. 121-130; I. Crăciun, *Răzvrătirea sașilor din Brașov la 1638*, în *Studii și Materiale de istorie medie*, I, 1956, p. 199-210.

³⁵ Huszár, *op. cit.*, p. 13.

³⁶ G. Anghel, *Tezaurul monetar . . . de la Râscruci*, p. 410, cu n. 34.

³⁷ Huszár, *op. cit.*, p. 49.

³⁸ G. Anghel, *art. cit.*, p. 410; e adevărat că data acestei reglementări depășește pe cea a ultimei monede din tezaur, dar dispoziția nu face altceva decît confirmă o stare de fapt.

³⁹ Huszár, *op. cit.*, p. 50.

⁴⁰ G. Anghel, *art. cit.*, p. 410.

⁴¹ Pentru comparație cu situația din prima jumătate a secolului XVII vezi tabelul comparativ cu procentajul diferitelor tipuri de monede care circulă în Transilvania la E. Chirilă - Th. Năgler, *Tezaurul monetar de la Buzd* (vezi mai sus, n. 11).

Dăm mai jos un tabel de prețuri⁴² din anii 1677-1678 care va permite să se aprecieze mai concret puterea de cumpărare a sumei de 3592 denari pe care o reprezintă tezaurul. Unitățile de măsură la care ne referim sînt vica (160 l) și vadra sau urna (14 l). Dăm prețurile în denari:

1677		
Produsul	U/M	Prețul
ovăz	vica	9
orz	vica	15
hamei	vica	cca 10,5
bere	urnă	21
lemn de foc	un car	cca 42
1678		
cărămizi	100 bucăți	50-60
cuie pentru lațuri	100 bucăți	15
o funie		4
o șină de fier		27

Ziua de muncă a unui zidar, deci a unui muncitor calificat, este plătită în 1678 cu 40 denari, în timp ce ziua de muncă a zilierului doar cu 18denari.

Valoarea totală a tezaurului, 3592 denari, precum și faptul că el se compune exclusiv din monetă mărunță de argint dau o indicație în legătură cu proprietarul tezaurului. El trebuie să fi fost un mic negustor sau proprietar funciar care și-a agonisit o sumă de bani printr-un șir de tranzacții mărunte, altfel ar fi fost de așteptat ca tezaurul să cuprindă și piese de aur, sau, cel puțin, taleri. Afacerile lui au prosperat prin anii 1668-1670, au înregistrat un simțitor regres între 1671-1674 și au încetat cu totul în acest din urmă an, cînd proprietarul își îngroapă agoniseala din cauza stării de nesiguranță care stăpînește în Transilvania la acea dată.

EUGEN CHIRILĂ — AUREL SOCOLAN

⁴² Am luat datele din SOC (Socotelile orașului Cluj), v. 35, IV, 1677-1678, p. 3, 4, 26, 27. SOC se păstrează la Arhivele Statului Cluj. Conferențiar universitar S. Goldenberg ne-a dat ajutor, că în multe alte ocazii, la adunarea datelor din SOC. Ii aducem și pe această cale cuvenitele mulțumiri. La datele referitoare la prețul lemnului și hameiului indicația din SOC este: 14 care de lemne . . . 5 florini și 95 denari și 65 vica hamei . . . 6 florini și 82 denari. Noi credem că e vorba de florini de calcul a 100 denari, nu florini reali de aur. În această ultimă ipoteză valoarea celor două produse ar fi de patru ori mai mare decît cea indicată de noi în lista de prețuri. florinul de aur ca atare valorînd 400 denari nu 100 la această dată. În legătură cu valoarea florinului de aur vezi T.A. Horváth, *A magyar aranyforint értékváltozása 1490-1700 között* (Fluctuațiile valorii florinului de aur între 1490-1700) în NumK. LVIII-LIX, 1959-1960, p. 48. Tabelul dat de noi cuprinde prețuri de la o dată mai tîrzie cu 2-3 ani decît cea a ultimei piese din tezaur, dar nu am dispus de date concludente pentru anul 1674. S.C. devine din ce în ce mai sumare spre sfîrșitul secolului XVII, în sensul că funcționarii încredințați cu ținerea socotelilor notează numai produsul pe care-l cumpără și prețul produsului, menționînd foarte rar și cantitatea.

TABEL DE REPARTIȚIE AL MONEDELOR DIN TEZAUR

Anul	Polonia		Elbing	Riga	Prusia	Silezia	Tirol	Austria	Moravia	Ungaria		
	groși			groși			c r e i ț a r i			groși		
	1.5	3	6	1.5	1.5	1.5	3	3	3	6	3	3
1620	5											
1621	8	1										
1622	33	6										
1623	26					1						1
1624	19	2			2	3						
1625	12		3			2						
1626	3					2						
1627	2											
1629										1		
1632				3								
1633				2								
1639								1				
1642								1				
1643								1				
1648					1							
1653								1				
1656			1					1				
1657									1			
1659			4									
1660			16			1						
1661			25					2				
1662			38					1	1			
1663			44									
1664			35					1				
1665			16					1				
1666			29			1			1			
1667			35			2						
1668			1			1						
1669						5	1	2				
1670						3		2				
1674									1			
Total:	108	9	247	5	3	8	13	11	7	1	1	1

DER MÜNZHORT VON ARDUZEL, 17. JH.

(MIT. TAF. VII.)

(Zusammenfassung)

Der in diesem Artikel behandelte Münzhort wurde im Herbst 1959 im Dorfe Arduzel, Gem. Ulmeni, Bez. Maramureş, gefunden. Die 414 Silbermünzen des Hortes befanden sich in einem Tongefäss, das zerstört wurde. Die Münzen werden im Museum von Baia Mare aufbewahrt. Sie sind zwischen 1620—1674 in Polen, in Elbing, in Riga, in Preussen, Schlesien, Tirol, Niederösterreich, Steiermark, Mähren und Ungarn geprägt. Die Verfasser geben eine ausführliche Münzliste, erörtern eingehend die Umstände der Prägung der einzelnen Münztypen und erklären die Münzzeichen. Es wird eine Zeittafel für die Prägestätten der Hortmünzen aufgestellt, woraus sich ergibt, dass sie hauptsächlich zwischen 1668—1670 gehortet wurden und woraus man einen Überblick über den Umlauf der kleinen Silbermünze gegen Ende des 17. Jhs. in Siebenbürgen gewinnt. Die chronologische Aufteilung der Hortmünzen ist von den Beziehungen des Fürstentums Siebenbürgen zu Polen, dem Habsburgerreich und von den politischen Ereignissen in Siebenbürgen beeinflusst: den Kämpfen um den Fürstenthron, der österreichischen und türkischen Einmischung in Siebenbürgen und dem Zug Rakoczis nach Polen. Das Fehlen der siebenbürgischen Münze aus dem Hort erklärt sich durch die Tatsache, dass die siebenbürgischen Prägungen von kleiner Silbermünze in der zweiten Hälfte des 17. Jhs. sehr beschränkt sind. Die Eingrabung des Hortes muss mit den Unruhen, die nach 1671 in Siebenbürgen ausbrachen, in Verbindung gebracht werden. Die Verfasser berechnen den Denarwert der einzelnen Hortmünzen (siehe Amn 35—40), und stellen fest, dass der Gesamtwert 3592 Denar ausmacht. Eine Preisliste aus den Jahren 1677—1678 wird beigegeben, die eine bessere Beurteilung des Wertes dieser Summe ermöglicht. Der Hort scheint einem kleinen Kaufmann oder Grundbesitzer gehört zu haben, dessen Geschäfte zwischen 1667—1670 blühten und nachher einen merklichen Rückgang erlitten. Er vergrub sein Geld in Jahre 1674, wahrscheinlich wegen der zu dieser Zeit in Siebenbürgen herrschenden Unsicherheit.

PIESE DE AUR
DIN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN MARAMUREȘ,
sec. XIV—XVII

(Cu pl. VIII.)

În articolul de față prezentăm opt piese de aur din colecția Muzeului județean Maramureș din Baia Mare. Sînt monede și medalii transilvane, ungurești și austriece, unele rare sau puțin cunoscute și, ca atare, insuficient descrise și discutate în repertoriile de specialitate. Lista lor este următoarea¹:

I TRANSILVANIA

Sigismund Bathory (1581—1602)

1. Ducat, 1594. Av. SIGISMUND (us) BATHORI. Peste tot litera S inversată. După primul cuvînt două grupe de cîte cinci puncte în jurul unui punct central. Cele două grupe de puncte încadrează armele familiei Bathory: trei colți de mistreț, spre dreapta, într-un scut. După al doilea cuvînt un grup de cinci puncte, identic cu cele amintite. Legenda între două cercuri de perle. Fecioara, cu coroană, pe tron. cu pruncul în brațe. Sub tron o semilună.

Rv S (anctus) LADIS-LAVS REX ; în cîmp 15—95. înainte de primul cuvînt și după al doilea cîte o cruciuliță. După LADIS- trei rozete cu petale ascuțite. După -LAVS un grup de cinci puncte ca pe avers. Legenda între două cercuri de perle. Sfîntul Ladislau, în picioare, din față, cu coroană și armură, ține în mîna stîngă o halebardă iar în dreapta un glob cruciger. g = 3,45 R, 176.

II UNGARIA

Ludovic I (1342—1382)

2. Ducat, f.a. (1342—1353). Av. LODOV-ICI REX. Înainte de primul cuvînt o cruce. Crin florentin, stilizat. Legenda și tipul în cerc de perle.

Rv. S (anctus) IOHA-NNES B (aptista). După cuvîntul al doilea o coroană. Ioan Botezătorul, în picioare, din față, desculț, cu tunică și manta groasă. În jurul capului nimb. În mîna stîngă ține o cruce cu mînerul lung iar mîna dreaptă e întinsă într-un gest de binecuvîntare (?).
g = 3,50 CNH, 4/62.

3. Ducat, f.a. (1342—1353). Identic cu nr. 2. g = 3,50.

Matei Corvin (1458—1490)

4. Ducat, f.a. (1458—1467); sigle n-cruce. Av. MATHIAS D (ei) G (ratia) R (ex) UNGARIE. După primele patru cuvinte cite un punct. După ultimul cuvînt o cruce. Legenda între două cercuri de perle. Scut cu armele Ungariei (benzi orizontale și cruce patriarhală) și ale familiei Huniade (corb cu inel în cioc și leu ridicat pe picioarele dinapoi).

Rv. S (anctus) LADISLAV REX. După primele două cuvinte cite un cerculeț. În cîmp siglele n-cruce. Peste tot litera S inversată. Legenda în cerc de perle. Sfîntul Ladislav, în picioare, din față, cu coroană și nimb, cu tunică și mantie, ține în mîna dreaptă o secure de luptă iar cea stîngă un glob cruciger. g = 3,60 Cf. CNH, 204 A—B. Cf. U, 539.

Vladislav II (1490—1516)

5. Ducat, f.a. (1497); sigle K— $\frac{S}{E}$ Av. WLADISLAV D(ei) G (ratia) R (egis): UNGARIE. După primul cuvînt un scut cu leul Boemiei. Legenda între două cercuri de perle. Fecioara cu coroană, cu pruncul în brațe, pe tron. Pruncul este reprezentat cu nimb.

Rv. S (anctus) LADIS: LAVS REX; după ultimele două cuvinte cite patru puncte dispuse în formă de cruce. Sfîntul Ladislav, în picioare, din față, cu coroană și nimb, cu tunică și mantie ține o secure de luptă și un glob cruciger. În cîmp K— $\frac{S}{E}$ g = 3,50. Pentru avers U. 592, pentru revers cf. U, 593.

Rudolf II (1576—1608)

6. Ducat, 1599, N—B. Av. RVDOL (phus) II D (ei) G (ratia) RO (manorum) — IM (perator) S (emper) A (augustus) G (ermaniae) H (ungariae) B (ohemiae) R (ex). După fiecare din cele două bare ale cifrei II cite un punct. După RO două puncte în formă de romb. După R un punct în formă de romb și o rozetă cu cinci petale în două colțuri. Legenda între două cercuri. Cel exterior cu proeminențe, cel interior simplu. În cîmp N—B. Sfîntul Ladislav, cu coroană și armură completă, în picioare, din față, avînd în mîna dreaptă halebarda, ține în mîna stîngă globul cruciger.

Rv. PATRONA HVNGARIAE (ligatură A+E). 15—99. După primul cuvînt o steluță. Lata despărțită printr-o rozetă cu cinci petale în două colțuri. După dată două stelute. Legenda între două cercuri de perle cel exterior în formă de șnur, cel interior simplu. Fecioara, cu coroană, cu păr lung, cu mantie bogat drapată, pe tron, din față, cu pruncul în brațe, în stînga. Pe pieptul ei o rozetă cu cinci petale în două colțuri. Rozeta ar putea reprezenta, în cazul de față, o paftea-pectoral, podoabă foarte obiș-

nuită în secolul XVI. Sub picioarele ei o semilună. Moneda a fleur de coin. g = 3,52 Cf. W, pl. IV/11.

III AUSTRIA

Ferdinand II (1619—1637)

7. Medalie comemorativă sau **nummus missilis**, 1619.

Av. FERDINANDVS II.
 HVNGARIAE: ET. BO.
 HEMIAE. REX: CO:
 RONATVS. IN. REGEM.
 ROMANORVM IX SEPT.
 : M.D.C. XIX:

La cuvintele Hungariae și Bohemiae lgiatură A+E Toate punctele în formă de romb. Deasupra legendei un ornament vegetal asimetric, ca caracteristic barocului. Legenda în cerc de perle.

Rv. Mină care susține o coroană imperială. În jurul mâinii o panglică cu legenda : LEG-ITIME. CERTANTI-BVS. Legenda încadrată de câte un punct și o rozetă, formată la rîndul ei din cinci puncte grupate în jurul unui al șaselea. Legenda și tipul în coroană de lauri. g = 7.15 P. Joseph — E. Fellner, **Die Münzen von Frankfurt am Main**, Frankfurt a.M., 1896, p. 216, nr. 346.

Ferdinand IV (+ 1654)

8. Monedă comemorativă sau **nummus missillis**, 1653.

Av. FERDINAND (us): IV
 HV (n) G (ariae) : ET. BÖH (emiae). REX
 CORON (atus): IN. REGEN
 ROMANORVM.
 XVIII. IVNY:
 MDCLIII.

Înainte de primul cuvînt o rozetă. Deasupra legendei o coroană imperială între două ramuri de palmier. Legenda și tipul în cerc de perle.

Rv. PRO DEO ET POPVLO. Legenda pe o panglică. Sceptru între două ramuri de palmier, cu capătul de sus înconjurat de nori. Deasupra lui soarele. Legenda și tipul în cerc de perle. g = 6.90. **Catalogus Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényianyani**, vol. I. Budapesta 1807, p. 189.

Piesa nr. 1 este un ducat sau florin transilvan, emis de Sigismund Bathory, probabil la Baia Mare. El se încadrează în seria emisiunilor de acest tip dintre 1591 — 1593 și 1595 — 1597.

Piesele nr. 2—6 sînt ducați sau florini ungurești, emiși între 1342/1353—1599. Literatura maghiară de specialitate folosește curent, vorbind despre aceste monede, termenul de florin, în timp ce literatura de specialitate nemaghiară preferă termenul ducat.

Cei cinci ducați ungurești prezentați de noi oferă o interesantă, deși sumară, privire asupra evoluției ducatului unguresc, din secolul XIV pînă la sfîrșitul secolului XVI. Acest tip de monedă este introdus în Ungaria pe timpul lui Carol Robert, sub domnia căruia încep la 1325 primele emisiuni monetare de aur ungurești. Ca tip, aceste emisiuni urmează îndeaproape florinul florentin, emis la 1252, care-și ia numele de la floarea de crin de pe aversul lui, reprezentînd armele Florenței. Pe reversul pieselor florentine apare imaginea lui Ioan Botezătorul, patronul orașului. La puțin timp după aceasta, la 1284, emite și Veneția ducatul de aur care are aceeași greutate și finețe ca și piesa florentină. Florinul și ducatul urmează să joace un rol important în economia monetară a Europei medievale. Aproape toate țările Europei copiază piesa florentină.^{1a} Tipul monetar cu Ioan Botezătorul se răspîndește apoi și la piesele de argint. Un exemplu îl constituie talerul de Lubeck (piesa nr. 449) din tezaurul de la Vad, în volumul de față.

Emisiunile ungurești de aur de pe timpul lui Carol Robert și de la începutul domniei lui Ludovic I poartă pe avers floarea de crin stilizată, iar pe revers imaginea lui Ioan Botezătorul.

Încă pe timpul lui Ludovic I, pare-se după 1353, pe monedele de aur ungurești armele Ungariei și ale casei de Anjou și imaginea sfîntului Ladislau înlocuiesc crinul și imaginea lui Ioan Botezătorul.

E probabil ca anexarea unei părți a Ungariei, după 1526, de către imperiul habsburgic să facă să prevaleze apoi termenul de ducat asupra celui de florin, cînd e vorba de piesa de aur ungurescă. Ea își păstrează veacuri de-a rîndul constante greutatea și finețea metalului și se răspîndește în toată Europa. În Italia ducatul unguresc și imitațiile lui locale sînt cunoscute sub numele de ongaro. La sfîrșitul secolului XVI, în Țările de Jos, în provincia Overijssel, se emite între 1582—1586, așa-numitul „hongaarsche dukaat,” tocmai spre a stăvili circulația ducatului de aur emis în Ungaria care se bucura de mare favoare, datorită calității sale ireproșabile².

Piesa nr. 4 este emisă la Baia Mare, după cum arată sigla n— de pe revers. Această piesă se încadrează între emisiunile dintre 1458—1467. După acest din urmă an, care marchează o reformă radicală a emisiunilor monetare ungurești, pe aversul tuturor pieselor apare imaginea fecioarei cu pruncul, probabil datorită faptului că familia Huniazilor practica un cult special al fecioarei³. Sigla a doua, în formă de cruce, de pe reversul piesei nr. 4 se referă la un monetar necunoscut de la Baia Mare.

1 Vezi lista abreviațiilor.

1 a P. Berghaus. *Umlauf u. Nachprägung des Florentiner Guldens nördlich der Alpen*, în *Congresso Internazionale di Numismatica*, Roma, 1961, vol. II, *Atti*, Roma, 1965, p. 595—607.

2 În legătură cu florinul sau ducatul unguresc vezi Schrötter, s.v. *Goldgulden*, *Dukat* și *Ongaro*: A. Engel — R. Serrure. *Traité de numismatique moderne et contemporaine*. Première partie. Paris, 1897, pp. 88—89; L. Huszár. *Monnaies de Hongrie*. Budapesta, 1963, p. 14—16; A. Suhle. *Deutsche Münz- und Geldgeschichte*. Berlin, 1968, p. 156.

3 L. Huszár. *Mátyás Péntzei* (Monedele lui Matei Corvin), în *Mátyás Király Emlékkönyve* (Volum comemorativ Matei Corvin). Budapesta, 1942, p. 552—553, 560, 572; id., *Monnaies de Hongrie*, p. 18—19. În prima lucrare autorul maghiar datează între 1458—1470 emisiunile aparținînd tipului pe care-l prezentăm. În lucrarea a doua el limitează durata acestor emisiuni la anii 1458—1467.

Piesa nr. 5 este emisă la Kremnica, după cum arată sigla K— de pe reversul piesei. Siglele SE sînt inițialele prenumelui monetarilor Ștefan Ryzmezl și Erasmus Rezl și datează piesa în 1497¹.

Pe piesa nr. 6 apare iarăși imaginea sfîntului Ladislau, de data aceasta cu halebardă în loc de secure de luptă. Această imagine apare încă pe primele emisiuni de aur ungurești de după 1526. Înlocuirea securii de luptă cu halebarda este în legătură cu apariția acestui nou tip de armă la începutul secolului XVI. Imaginea sfîntului Ladislau cu halebardă apare și pe ducații lui Ioan Zapolya.

Piesele nr. 7—8 sînt medalii de încoronare sau, mai degrabă, **nummi missiles**², adică piese de aur sau argint din cele ce se aruncau mulțimii cu ocazia unor festivități importante.

Piesa nr. 7 este emisă cu ocazia încoronării lui Ferdinand II ca împărat roman, în 9 septembrie 1619 la Frankfurt a. Main. Schoennisner³ mai cunoaște o variantă foarte asemănătoare piesei prezentate de noi, dar cu data 1619 în cifre arabe, nu în cifre romane. El nu dă indicații asupra ornamentelor aversului. Se pare că existau patru variante de aur ale acestei piese⁴. Medalii asemănătoare, cu legenda **Legitime certantibus**, s-au mai emis cu ocazia încoronării lui Ferdinand II ca rege al Boemiei în 1617, și ca rege al Ungariei în 1618⁵.

Piesa nr. 8 este emisă cu ocazia încoronării lui Ferdinand IV, fiul lui Ferdinand III, ca împărat roman la 18 iunie 1653 la Ratisbona Ferdinand IV fusese încoronat în 1646 ca rege al Boemiei și în 1647 ca rege al Ungariei. El moare la 1654. În rîndul al doilea al legendei aversului apare forma BÖH (emise) foarte probabil sub influența pronunției germane.

EUGEN CHIRILĂ — AUREL SOCOLAN

¹ J. Lakos, *II, Ulászló pénzverése* (Emisiunile monetare ale lui Vladislav II), in *NumK*, LVIII — LIX, 1959 — 1960, p. 34.

² În legătură cu *nummi missiles*, v. Schrötter, s.v. *Auswurfmünzen* și *Krönungsmünzen* 6 Schoennisner, p. 385.

³ *Id.*, p. 84

⁴ *Verzeichnis der Münz — und Medaillen — Sammlung des K.K. Hofrathes L. Weitz von Wellenheim*, Bd. II/1. Wien, 1884, p. 361, nr. 7039—7044; lista cea mai completă a acestor medalii, precum și a celor legate de alegerea și încoronarea ca împărat roman o dă însă P. Joseph-E. Fellner, *op. cit.*, p. 214—218, nr. 337—355, p. 572, nr. 1806, p. 596—599, nr. 1875—1881; e ciudat că N. L. Rasmusson, *Auswurfmünzen. Etne Skizze*, in *Congresso Internazionale de numismatica*, Roma, 1961, vol. II, *Atti*, Roma, 1965, p. 623—636, nu cunoaște aceste emisiuni.

GOLDMÜNZEN AUS DER SAMMLUNG DES BEZIRKSMUSEUMS VON MARAMUREŞ

(HIEZU TAF. VIII)

(Zusammenfassung)

Der Artikel handelt von einigen seltenen oder weniger bekannten Goldmünzen, die in der Sammlung des Bezirksmuseums Maramureş in Baia Mare aufbewahrt werden: ein Dukaten von Sigismund Bathory aus dem J. 1594, zwei Dukaten von Ludwig I. aus den Jahren 1342 — 1353, ein Dukaten von Matthias Corvinus, einer von Wladislaw II. und einer von Rudolf II. Auch werden zwei Krönungsmünzen (Auswurfmünzen, nummi missiles) von Ferdinand II. und Ferdinand IV. vorgelegt. Die Münze von Ferdinand II. stellt eine der vier Varianten dieses Stückes in Gold dar.

Die Verfasser verfolgen kurz, an den Münzen Nr. 2—6, die Entwicklung des ungarischen Dukaten. Der wichtigste Literaturnachweis wird angeführt.

DESCOPERIRI MONETARE ANTICE, BIZANTINE ȘI FEUDALE ÎN TRANSILVANIA

(Cu pl. IX/1—5. 8, 10; X/10—13; XI/2)

A. TEZAURE DACE

Medieșul Aurit, jud. Satu Mare. Din tezaurul descoperit mai demult în această localitate¹ sînt date ca provenind două piese:

1. O tetradrahmă de argint de la Seleucus I. emisă la Babilon între 312—280 î.e.n $g = 16,68$; $d = 25$. cf. Seltman, p. 227—228, pl. LII/1. Piesa a fost achiziționată de Muzeul Baia Mare de la un colecționar, de la care provine și informația referitoare la locul de descoperire. În favoarea apartenenței piesei la tezaurul amintit vine faptul că aceste monede circulă în nordul Transilvaniei. Din tezaurul de la Mireșul Mare² fac parte cinci asemenea piese. Dacă starea de uzură a patru dintre ele nu permite a se stabili cu precizie dacă sînt originale sau imitații, una³ din ele este cu certitudine originală și perfect asemănătoare cu cea publicată de noi. Kerényi o atribuisse, greșit, ca și pe celelalte patru, lui Alexandru. În legătură cu această piesă ne întrebăm totuși dacă ea nu face parte mai degrabă din tezaurul de la Mireșu Mare, în care s-ar încadra perfect.

2. Piesă dacă de tip Pink. pl. XVII/326. $g = 9,52$; $d = 22$.

Piesa provine din aceeași colecție și este identică sau asemănătoare cu alte piese din acest tezaur⁴.

II. **Mireșu Mare**, jud. Maramureș. Din tezaurul descoperit în această localitate⁵ provin trei piese dace de argint :

3. Una încadrîndu-se în seria de piese cu nr. 5-19. 21. pl. II/5—15

¹ Pink, p. 134, nr. 9.

² A. Kerényi, *Nagynyiresi barbár tetradrachma?* (Descoperirea de tetradrahme barbare de la Mireșul Mare), în *Numk.* XLIII. 1944, p. 9—14, cu pl. II—VII. Cele cinci piese sînt cele de pe pl. VII/10—14.

³ Kerényi, *art. cit.*, piesa de pe pl. VII 13.

⁴ Ea se încadrează în seria celor trei piese de acest tip din tezaurul amintit reproduse de M. Dessewffy, *Numk.* XIV. 1915, p. 13, nr. 5—7, prezentînd speciale analogii cu piesa nr. 7.

⁵ Kerényi, *art. cit.*

și III/1—4.6 din acest tezaur și din seria pieselor din tezaurul de la Tulgheș⁶. nr. 57—80, pl. IV/57—72 și V/73—80. g=12,39; d=26.

4. Una încadrându-se în seria pieselor din tezaurul de la Mireș, pl. III/9—15 și IV/1—3 și în seria pieselor din tezaurul de la Tulgheș, pl. V/82—90 și VI/91—103. Cf. Pink, pl. III/56. g=12,88 d=25.

5. Una încadrându-se în seria pieselor din tezaurul de la Mireș, pl. V/14—15 și VI/1—2 și în seria celor de la Tulgheș, pl. I/7—10. g=13,07 d=25.

Faptul că piesele din tezaurul de la Mireșu Mare își găsesc foarte numeroase analogii, în cel de la Tulgheș nu este o întâmplare. Cele două tezaure par a constitui de fapt două părți a unui singur tezaur dac⁷.

B. PIESE IZOLATE, ANTICE ȘI BIZANTINE

6. **Baia Mare.** De pe „Dealul Florilor“ provine un denar de la Antonius Pius, emis în 139 e.n. P. Strack. **Untersuchungen zur römische Reichspragungen des zweiten Jahrhunderts**, vol III, Stuttgart, 1937, nr. 50, p. 36.

7. **Baia Mare.** De pe teritoriul orașului un denar de potin de la Marcu Aureliu foarte rău păstrat.

8. **Baia Mare.** De pe teritoriul orașului o piesă de bronz de la Filip Arabul. g = 4,75 d = 22. Pick, 1/1, p. 9, nr. 2.

9. **Șomcuta Mare.** jud. Maramureș. Imitația după un **solidus** de la Justinian emis la Ravenna între 555—565. Pentru legendă cf. W. Wroth, **Western and provincial coins in the British Museum** (retipărit), Chicago, Argonaut, 1963, p. 113, nr. 37, dar pe avers PPAVI, iar pe revers, în exergă, CONOH în loc de CONCB. Pentru tipurile aversului și reversului vezi *id.*, pl. XVI/12. În legătură cu datarea vezi *id.*, p. XLVII—XLVIII g = 4,43 d = 21. Piesa prezintă analogii, cel puțin în ce privește aversul, cu piesa de aur de la Kunágota (Ungaria)⁸.

C. TEZAURE FEUDALE

Baia Mare. Din tezaurul de la Baia Mare⁹ se mai cunosc încă patru piese, care ridică în prezent numărul monetelor din acest tezaur la 991. Cele patru piese sînt :

10. Piesă asemănătoare monedelor nr. 1—2 din tezaurul de la Baia

⁶ D. Popescu, *Le tresor de monnaies daces de Tulgheș*, in *Dacia*, IX—X, 1941—1944. p. 201—229.

⁷ C. Preda. *SCIV*, 21/4. 1970. p. 707.

⁸ L. Huszár, *Das Münzmaterial in den Funden der Völkerwanderungszeit in mittleren Donaubecken*, in *Acta Archaeologica Academiae scientiarum Hungariae*, 5. 1955. 88. pl. XXV/334.

⁹ Prof. C. Hiescu de la Cabinetul numismatic al Academiei R. S. România ne-a pus cu amabilitate la dispoziție piesele nr. 10—13. care se păstrează la acest Cabinet numismatic și aducem și pe această cale cuvenitele mulțumiri.

Mare¹⁰. Av. Capul lui Alexandru divinizat, cu diademă și coarnele lui Amon. spre dreapta.

Rv. BASILEOS LYSIMACHOY¹¹, Athena, pe tron spre stînga, cu cotul stîng sprijinit pe scut, ținînd în mîna dreaptă o Nike, ce încoronează numele lui Lysimach. Între cuvîntul Lysimachoy și Athena o imagine de de cult reprezentînd o figură feminină cu un vas pe cap. În cîmp. în stînga. sigla Pi. în exergă o semilună cu partea concavă spre stînga. $g=34,94$ $d=30$. Axa aversului paralelă cu axa reversului Vezi E Chirilă — O. Bandula, **op. cit.**, p. 4—5: fig. 5; O. Ilescu, **Les „tetrastatères“ de Lysimaque trouvés à Baia Mare**, în **Studii Clasice**, X, 1968, p. 8 ; pl. I/1—3.

11. Ducat de la Ștefan Bathory, emis la Sibiu în 1575. Av. MON (eta) TRANS-I-L (vanica) S(tephani) B(athory) D(e) S(omlyo) în cîmp 15—75.

Cuvintele despărțite prin rozete cu patru petale. Legenda între două cercuri de perle. Sfîntul Ladislau, cu coroană, armură, halebardă și glob cruciger, în picioare din față.

Rv. PATRON-A VNGARIE. Cuvintele despărțite prin rozete ca pe avers. Legenda între două cercuri de perle. Fecioara cu coroană. cu pruncul în dreapta. pe tron. Sub ea o semilună. Între cele două cuvinte ale legendei armele orașului Sibiu : două săbii încrucișate cu vârful în jos. Deasupra lor o coroană (?). Cf. R, 13; cf. E. Chirilă — O. Bandula. **op. cit.**, p. 6, nr. 11—12. $g=3,50$ $d=22$.

12. Piesă de aur după tiparul unui taler de la Ștefan Bocskay din 1605. emisă la Baia Mare.

Av. STEPHANVS BOCHKAY DE KISMARIA PRINCEPS TRANSYLVA (niae) 1605. După fiecare cuvînt, în afară de ultimul, cîte două puncte. Legenda între două cercuri de perle. Scut cu armele familiei Bocskay: leu ridicat în picioarele dinapoi, pe trei munți, ținînd în laba dreaptă o săgeată. Deasupra scutului data 1605. Scutul și data înconjurate de un balaur ce-și mușcă coada.

Rv. PARTIVM REGNI HVNG (ariae) DOMINVS ET SICVLOR (um) COMES ; în cîmp N—B. După fiecare cuvînt înafară de ultimul. două puncte. Legenda între două cercuri de perle. Cercul exterior din perle mai mari. Fecioara cu coroană și păr lung, într-un veșmînt cu falduri bogate, cu pruncul în dreapta. ținînd în mîna stîngă o ramură cu trei flori, pe tron. Sub ea o semilună ale cărei coarne ating siglele din cîmp. $G=33,60$ $D=43$. Vezi E. Chirilă — O. Bandula, **op. cit.**, p. 11, nr. 131, fig. 8.

13. Ducat de la Gabriel Bathory, emis la 1612 la Baia Mare. Av. GABRIEL D(ei) G(ratia) PRIN(ceps) TRANSYL(vaniae). După fiecare cuvînt cîte două puncte. Legenda între două cercuri de perle. Bustul principelui, cu capul descoperit, cu armură, spre dreapta.

¹⁰ E. Chirilă — O. Bandula. *Tezaurul monetar de la Baia Mare*. Baia Mare. 1966.
¹¹ Din motive de ordin tehnic literele grecești au fost înlocuite cu litere latine.

Rv. PAR(tium) REG(ni) HVN(gariae) DO(minus) ET SIC(ulorum) CO(mes) 1612. Cifra 2 din dată în formă de Z. În cîmp N—B. După fiecare cuvînt din legendă cite un punct. Vulturul transilvan spre stînga cu armele familiei Bathory pe piept. Cf. **R.**, 158 ; cf. **E. Chirilă** — *O Bandula*, **op. cit.**, p. 12, nr. 315—523. g=3,50 d=23.

Piesa nr. 10 cu chipul lui Lysimach, ca și celelalte două piese asemănătoare din tezaurul de la Baia Mare par a fi imitații medievale în aur, turnate după o tetradrahmă de argint a lui Lysimach emisă la Pergam sau după un exemplar lucrat cu stanțele gravorului Giovanni Cavino din Padua (1500 ? — 1570). Ele aparțin emisiunilor de aur foarte frecvente în Ungaria și Transilvania în sec. XVI—XVII numite lysimachi, a căror vogă datează de la descoperirea în albia râului Strei, în 1540, a 40.000 de stateri de la Lysimach¹². De altfel imitațiile monedelor antice de argint și aur sînt de uz curent în sec. XVI—XVII în Transilvania. Sub influența Renașterii monedele antice sînt deosebit de apreciate. Atît piesele originale antice cît și imitațiile lor sînt cunoscute sub numele de „bani păgîni“. Ele circulă și sînt teaurizate alături de emisiunile curente¹³. Un exemplu interesant în acest sens ni-l prezintă tezaurul monetar de la Nălaț-Vad¹⁴, recent descoperit, în care, pe lingă monede de argint din sec. XVI, se află șase denari imperiali de argint (unul de la Vespasian, trei de la Traian, unul de la Marcu Aureliu și unul de la Commodus). Strînsa grupare a acestor piese arată că ele făceau parte dintr-un tezaur antic care a fost achiziționat parțial de către posesorul tezaurului de la Nălaț-Vad nu numai pentru că cele șase piese reprezentau o valoare ca argint, ci din cauza preferinței manifestate în sec. XVI, cînd se datează tezaurul de la Nălaț-Vad, pentru moneda antică.

Piesa nr. 12 este o copie în aur după un taler al lui Bocskay din 1605. Asemenea piese nu sînt destinate circulației curente, ci sînt prezentate principelui ca modele ale unor emisiuni de mai mică valoare. Se fac astfel copii de argint după emisiuni de bronz și copii în aur după emisiuni de argint¹⁵. Principele le distribuie drept cadouri. Emiterea acestor piese se încadrează într-un obicei care pare a fi general în Europa încă la începutul sec. XVI. Astfel, la curtea arhiepiscopilor de Salzburg este atestat încă la începutul sec. XVI obiceiul de a se face cadouri nu în monedă, uzuală ci în piese de aur și argint de forme și aparținînd unor emisiuni neobișnuite¹⁶.

Din tezaurul monetar descoperit la **Șurdești**, jud. Maramureș, în 1966 se cunosc doar trei piese de argint.

¹² În legătură cu identificarea acestor piese ca emisiuni din secolele XVI—XVII, vezi O. Ilescu, *art. cit.*, passim. Cu o bogată bibliografie.

¹³ În legătură cu expresia „bani păgîni“, vezi P. Gyulai, *Expresia „bani păgîni“ în documente din secolul al XVI-lea*, în *ActaMN. VI. 1969*, p. 553—556.

¹⁴ Tezaurul se păstrează în Muzeul Deva. Încă inedit. Prof. M. Valea și prof. Gh. Lazin ne-au pus cu amabilitate la dispoziție monedele antice pe care le-am identificat. Le aducem și pe această cale cuvenitele mulțumiri.

¹⁵ Schrötter, s.v. Abschlag.

¹⁶ G. Probszt, *Die Münzen Salzburgs*, Băle-Graz, 1959, p. 46.

14. O piesă de șase groși poloneză de la Ioan Cazimir (1648-1668) emisă în 1660 la Cracovia. H—C, II, 5247.

15. O piesă de 15 creițari de la Leopold I (1657-1705) emisă în 1678 la Kremnica. Cf. U, 474.

16. O piesă de 15 creițari de la același împărat emisă în 1693 în Viena.

Av. LEOPOLDVS D(ei) G(ratia) R(omanorum) I(mperator) S(emper) A(gustus) GE(rmaniae) H(ungariae) BO(hemiae) REX; în cîmp jos XV. Legenda între două cercuri de perle. Cel exterior din perle mari. Bustul împăratului cu perucă, coroană de lauri, cuirasă, guler înalt și ordinul linei de aur, spre dreapta.

Rv. ARCHIDVX AVSTRIAE DUX BVR(gundiae) CO(mes) TYR(olis), 1693 Legenda între două cercuri de perle ca de avers. Vultur bicefal, cu coroană imperială, cu aripile întinse, ținînd în ghiare sabia și sceptrul, cu armele Austriei și Burgundiei pe piept, într-un scut. Deasupra scutului, o coroană de arhiduce. În jurul scutului ordinul linei de aur

Puținele piese rămase din tezaur sugerează că el se încadrează în seria de tezaure de tip Arduzel¹⁷ și Terebești¹⁸ și că a fost îngropat la sfîrșitul sec. XVII, probabil din cauza stării de nesiguranță create de ocuparea Transilvaniei de către austrieci¹⁹

EUGEN CHIRILĂ — AUREL SOCOLAN

¹⁷ Vezi tezaurul de la Arduzel, în volumul de față.

¹⁸ Vezi E. Chirilă — M. Zdroba, *Tezaurul monetar de la Terebești, sec. XVII*, în *Tezaure monetare din județul Satu Mare*, Oradea, 1968, p. 99—118.

¹⁹ În legătură cu atmosfera din Transilvania în acea vreme vezi bibliografia citată de R. Chirilă — M. Zdroba, *art. cit.*, n. 36.

ANTIKE, BYZANTINISCHE UND NEUZEITLICHE MÜNZFUNDE AUS SIEBENBÜRGEN

(HIEZU TAF. IX/1—5, 8, 10; X/10—13; XI/2)

(Zusammenfassung)

Es werden Münzfunde aus Nordsevenbürgen erörtert. Antike Münzen: eine silberne Tetradrachme von Seleucus I., die in Babylon zwischen 312—280 v.u.z. geprägt wurde und eine dakische Münze; beide stammen wahrscheinlich aus dem Hort von Medieşul Aurit (Anm. 1); drei dakische Münzen aus dem Hort von Mireşul Mare (Anm. 2), der zusammen mit dem von Tulgheş (Anm. 6) ein einziger Münzfund gewesen zu sein scheint (Anm. 7); zwei Denare von Antoninus Pius und Marcus Aurelius und eine Bronzemünze von Philipp Arabs.

Byzantinische Funde: eine verwilderte Nachahmung eines von Justinian in Ravenna zwischen 555 — 565 ausgegebenen Solidus, die scheinbar dem Stück aus Kunigota (Anm. 8) gleicht.

Neuzeitliche Funde: vier Münzen (Nr. 10—13) aus dem 1965 in Baia Mare entdeckten Hort (Anm. 9—10); ein Abschlag in Gold aus dem 16. Jh. nach einer in Pergamon geprägten Silbertetradrachme des Lysimachos, ein 1575 in Sibiu geschlagener Dukaten von Ştefan Bathory, ein Abschlag in Gold nach einem 1605 in Baia Mare geprägten Taler des St. Boeskai und ein von G. Bathory 1612 in Baia Mare geprägter Dukaten. Stück Nr. 10 ist die Nachahmung einer antiken Münze, wie sie unter dem Namen „Heidengeld“ im Transilvanien des 16. — 17. Jhs. sehr geschätzt waren (Anm. 13).

Ebenfalls neuzeitliche drei Silbermünzen aus dem Hort von Şurdeşti: ein Sechsergroschen von Johann Kasimir, 1660 in Krakau geprägt und zwei Fünfzehnkreuzerstücke von Leopold, die 1678 in Kremnitz-Bergstadt, bzw. 1693 in Wien geprägt wurden. Der Hort von Şurdeşti gehört in die Serie der Horte von Arduzel und Terebeşti (Anm. 17—19).

O IMITAȚIE DUPĂ UN SOLIDUS DE LA THEODOSIUS II DESCOPERITĂ ÎN MARAMUREȘ

(Cu pl. IX/9; XI/1)

De pe teritoriul satului Copalnic-Mănăștur, jud. Maramureș¹, provine o imitație foarte barbarizată după un **solidus** de la Theodosius II (408—450), emis probabil la Constantinopol.

Av. Litere barbarizate ale legendei D N THEODO-SIVS P F AVG. Bustul schematizat al împăratului, cu coif cu panaș, diademă, cuirasă și scut.

Rv. Litere barbarizate ale legendei VOT XXX — MVLТ XXXX A. Imaginea, de asemeni schematizată, a Constantinopolei, cu coif, glob cruciger și sceptru, pe tron, spre stînga. Alături de tron un scut. În cîmp, în dreapta, o stea. În exergă, cu litere barbarizate, COHOB (=CONOB). g=450

Originalul îl constituie piesa dată de Tolstoi², pl. 5/49. Legenda reversului VOT XXX — MVLТ XXXX A datează originalul în 430³ și stabilește și un **terminus post quem** pentru datarea imitației, termen care nu poate fi mult prea îndepărtat de 430.

Din punct de vedere tipologic piesa nu seamănă cu nici una din imitațiile de solidi de la Theodosius II reproduse de Huszár⁴, J. Fagerlie⁵, de Biróné Sej Katalin⁶ și nici cu cele două imitații din tezaurul de la Biňa (Cehoslovacia)⁷.

Imitațiile de solidi de la Theodosius II sînt rare în Transilvania. Noi nu cunoaștem decît una singură, provenind de la Valea lui Mihai⁸, jud. Bihor.

¹ Piesa este menționată de B. Mítrea, *Dacia*, X, 1966, p. 412.

² I. Tolstoi, *Vizantijskija Moneta*, Petersburg, 1912, p. 72.

³ Biróné Sey Katalin, *II. Theodosius solidusának egykorú hamisítványa* (Un fals contemporan după un solidus de la Theodosius II), în *Folia Archaeologica*, XIX, 1968, p. 100 cu n. 8-9.

⁴ L. Huszár, *Das Münzmaterial in den Funden der Völkerverwanderungszeit im Mittlere Donau Becken*, în *Acta Archaeologica Academiae scientiarum Hungariae*, 5, 1955, p. 75, pl. XXV/14.

⁵ J. M. Fagerlie, *Late roman and byzantine solidi found in Sweden and Denmark*, New-York, 1967, pl. XIV—XV (în seria *Numismatic Notes and Monographs*, nr. 157).

⁶ *Art. cit.*, p. 101.

⁷ E. Kolníková, *Nález neskororímskych solidov v Bini* (Der Fund spätromischer Soli di in Bina), în *Numismatický Sborník*, X, 1967—1968, pl. IX/107—108.

⁸ Vezi nota. 4.

Ele sînt mai frecvente în Ungaria⁹, foarte numeroase în Polonia¹⁰ și în Suedia și Danemarca¹¹.

De altfel, nici descoperirile de piese originale de la acest împărat nu sînt prea numeroase în Transilvania. Cu titlu de informație amintim doar — fără pretenția unei informații exhaustive — descoperirile de piese izolate de la Bicaciu¹², Doba Mare¹³ și Sebeș¹⁴.

Imitațiile de solidi de la Theodosius II din Transilvania, Ungaria și R.S. Cehoslovacia, ca și cele din Polonia și țările scandinave provin din ateliere situate în Germania și Gallia. Cercetări recente arată că ar fi dificil să vedem în imitațiile descoperite pe teritoriul Transilvaniei, Ungariei și Cehoslovaciei imitații locale¹⁵.

EUGEN CHIRILA — AUREL SOCOLAN

⁹ Lista lor la Biróné Sey Katalin, *art. cit.*, p. 102, n. 13.

¹⁰ E. Kolnikova, *art. cit.*, p. 14, n. 13.

¹¹ Vezi nota 5.

¹² B. Mitrea, *Dacia*, XI, 1967, p. 384.

¹³ V. Lucăcel, *Muzeul Zăciu. Catalogul colecției de monede antice, Cluj, 1960*, p. 18, p. 2.

VIII/55.

¹⁴ I. Raica — I. Aldea, *Două monede bizantine descoperite la Sebeș*, în *Apulum*, VI, 1967.

¹⁵ E. Kolniková, *art. cit.*, p. 14—15, cu n. 16—18.
p. 625—626, cu fig. 1.

DIE NACHAHMUNG EINES SOLIDUS VON THEODOSIUS II., AUS MARAMUREŞ

(HIEZU TAF. IX/9; XI/1)

(Zusammenfassung)

Es wird eine verwilderte Nachahmung eines, 430 von Theodosius II. ausgegebenen Solidus, der bei Tolstoi auf Taf. 5 49 zu finden ist, erörtert.

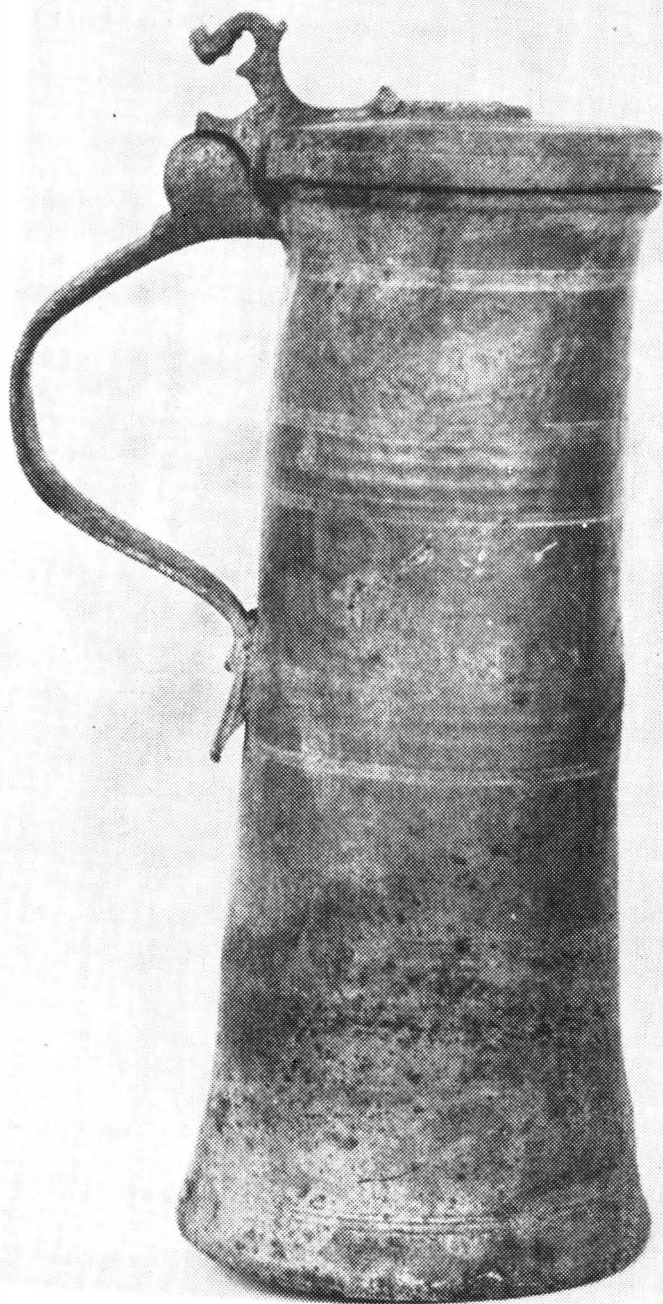
Typologisch ist die Nachahmung eine Variante, die in der, in Anm. 4—7 angeführten Literatur nicht vorkommt. Aus Siebenbürgen ist nur noch eine einzige Nachahmung eines Solidus von Theodosius II. bekannt: sie wurde in Valea lui Mihai gefunden (Anm. 8). Häufig sind solche Nachahmungen hingegen in Ungarn, Polen, Dänemark und Schweden (siehe Anm. 9—11). Auch Originalmünzen von Theodosius II. kommen in Siebenbürgen selten vor. Die Verfasser erwähnen — ohne Anspruch auf Vollständigkeit zu erheben — nur drei verhältnismässig neue Funde (Anm. 12—14). Die Nachahmungen nach den Solidi des Theodosius II., die man in Ungarn, Polen, der Slowakei und Siebenbürgen fand, sind nicht örtliche Prägungen, sondern stammen aus Werkstätten in Germanien und Gallien (Anm. 15).

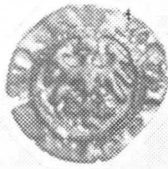
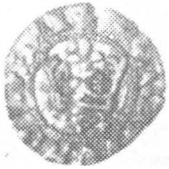
LISTA ILUSTRAȚIILOR

- PL. I. Cana de cositor cu tezaurul de la Vad (cca. 2/3)
- PL. II. Monedele nr. 7, 8, 79 din tezaurul de la Berchez.
- PL. II. a. Placheta de pe fundul căinii cu tezaurul de la Vad.
- PL. III. Monede din tezaurul de la Baia Mare. Numărul de pe planșe corespunde cu cel din lista monedelor tezaurului.
- PL. IV-V. Monede din tezaurul de la Vad. Numărul de ordine de pe planșe corespunde cu cel din lista monedelor tezaurului.
- PL. VI. Variante ale semnelor care despart legenda de pe reversul denariilor din tezaurul de la Vad (vezi p. 35).
- PL. VII. Monede din tezaurul de la Arduzel. Numărul de pe planșe corespunde cu cel din lista monedelor tezaurului.
- PL. VIII. Monede de aur din colecția Muzeului județean Maramureș. Numărul de pe planșe corespunde cu cel din lista monedelor.
- PL. IX. 1. Tetradrahmă de la Seleucus din tezaurul de la Medieșul Aurit. 2. Piesă dacă din tezaurul de la Medieșul Aurit. 3—5. Piese dace din tezaurul de la Mireșul Mare. 8. Piesă de bronz de la Filip Arabul de la Baia Mare. 9. Imitație după un solidus de la Theodosius II. descoperită la Copalnic-Mănăstur. 10. Imitație după un solidus de la Iustinian, descoperită la Șomcuta
- PL. X. 10. Copie în aur din sec. XVI după o tetradrahmă a lui Lysimach emisă la Pergam. 11. Ducat de la Ștefan Báthory emis la Sibiu în 1575. 12. Copie în aur după un taler de la Ștefan Bocskai, emis la 1605 la Baia Mare. 13. Ducat de la G. Batori emis în 1612 la Baia Mare. Toate piesele de pe planșa X fac parte din tezaurul de la Baia Mare.
- PL. XI. 1. Piesa de pe planșa IX/9 mărită de trei ori. 2. Piesa de pe planșa IX`10. mărită de trei ori.

ABBILDUNGEN

- TAF. I. *Zinnkrug des Hortes von Vad (ungefähr 2/3).*
- TAF. II. *Münzen Nr. 7, 8, 79 aus dem Hort von Berchez*
- TAF. II a *Bodenrosette des Zinnkruges von Vad.*
- TAF. III. *Münzen aus dem Hort von Baia Mare. Die Ordnungsnummer der Tafeln entspricht derjenigen der Münzliste des Hortes.*
- TAF. IV-V. *Münzen aus dem Hort von Vad. Die Ordnungsnummer der Tafeln entspricht derjenigen der Münzliste des Hortes.*
- TAF. VI. *Varianten der Zeichen, die zwischen den Wörtern der Legende auf dem Revers der Denare von Vad erscheinen (siehe S. 35).*
- TAF. VII. *Münzen aus dem Hort von Arduzel. Die Nummer der Tafel entspricht derjenigen der Münzliste des Hortes.*
- TAF. VIII. *Goldmünzen aus der Sammlung des Bezirksmuseums Maramureş. Die Nummer auf der Tafel entspricht der von der Münzliste.*
- TAF. IX. *1. Tetrachme von Seleucus I. aus dem Hort von Medieşul Aurit. 2. Dakische Münzen aus dem Hort von Medieşul Aurit. 3.—5. Dakische Münzen aus dem Hort von Mireşul Mare. 8. Bronzemünze von Philipp Arabs aus Baia Mare. 9. Nachahmung eines Solidus von Theodosius II., in Copalnic-Mănăştur gefunden. 10. Nachahmung nach einem Solidus von Justinian; in Şomcuta entdeckt.*
- TAF. X. *10. Abschlag in Gold aus dem 16. Jh. nach einer in Pergamon geprägten Tetrachme von Lysimachos. 11. Dukaten von Ştefan Bathory, 1575 in Sibiu geprägt. 12. Abschlag in Gold nach einem 1605 in Baia Mare geprägten Taler von Ştefan Bocskai. 13. Dukaten von G. Bathory, 1612 in Baia Mare ausgegeben.*
- Taf. XI. *1. Münze von Taf. IX/9 dreifach vergrößert. 2. Münze von Taf. IX/10, dreifach vergrößert.*

7

8

79

a

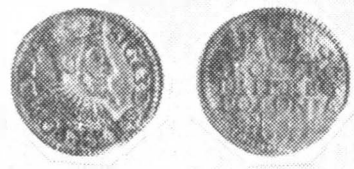

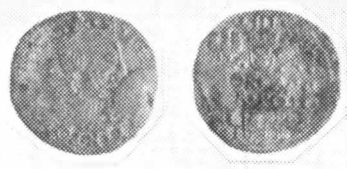
1

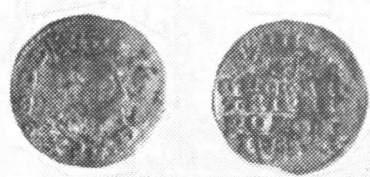
56

67

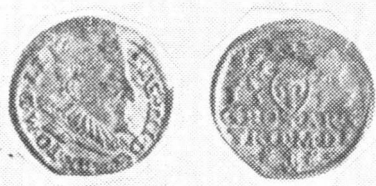
84

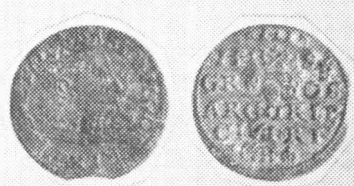
85

91

93

102

6

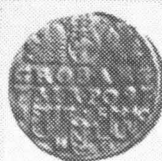
137

157

190

211

244

226

236

239

274

318

322

444

446

449

706

I

II

III

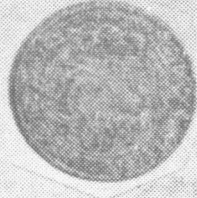
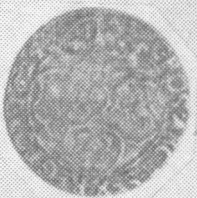
IV

V

VI

101

138

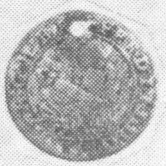
384

394

405

407

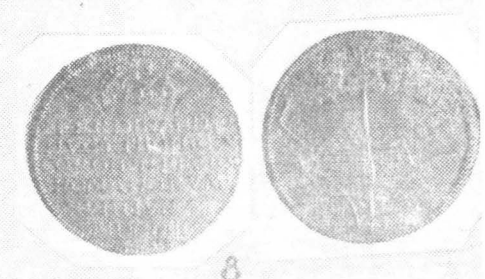
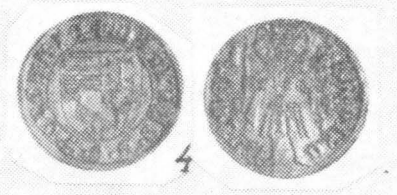
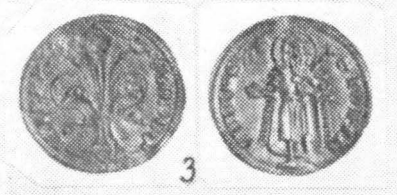
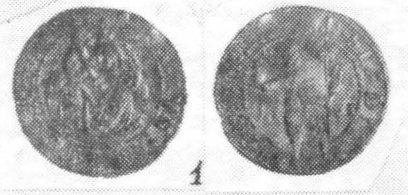

411

413

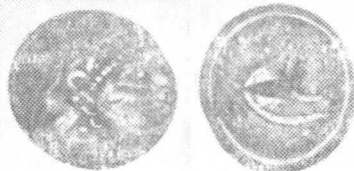

414

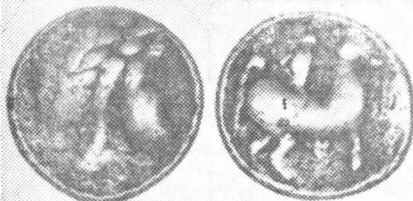

1

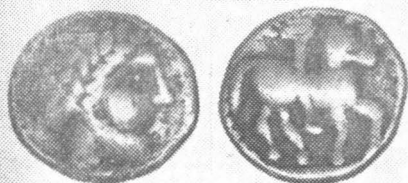
2

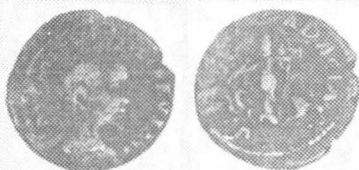
3

4

5

8

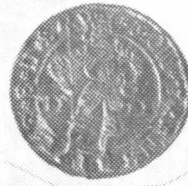
9

10

10

X

11

12

13

1

2

EUGEN CHIRILĂ
AUREL SOCOLAN

TEZAURE ȘI
DESCOPERIRI MONETARE
DIN COLECȚIA MUZEULUI
JUDEȚEAN MARAMUREȘ

BAIA MARE
1971

MUZEUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ
<https://biblioteca-digitala.ro>